

Landontginning in de Peel

Inhoudsopgave

Landontginning in de Peel.....1
 29 maart 1893 Turfproducten.....1
 7 april 1893 DE FRIESCHE VEENWERKERS IN DE PEEL.....2
 19 februari 1894 Brieven uit een vruchtbaar deel van Twente.....3
 26 februari 1894 Brieven uit een vruchtbaar deel van Twente.....4
 10 mei 1894 Eene tentoonstelling.....6
 29 november 1894 Heide ontginning, een bezoek aan America-Horst.....7
 7 februari 1896 HEIDE-ONTGINNING EN WERKLOOSHEID.....9
 17 februari 1896 Land-ontginning en alles wat daarop betrekking heeft.....10
 25 februari 1896 [uit de Java-bode] Nederlandsche Brieven.....10
 25 mei 1896 Land-ontginning en alles wat daarop betrekking heeft.....18
 26 april 1897 Land-ontginning en alles, wat daarop betrekking heeft.....20
 19 september 1897 Amerika, 15 Juli.22
 21 september 1908 HELDEN, 20 Sept. [begrafenis van pastoor Jeuken]24

29 maart 1893 **Turfproducten.**

5 Men schrijft ons uit Londen:
 De Britsche Regeering heeft eene verzameling uitgegeven van op haar verzoek door de consuls in Denemarken, Frankrijk, Duitschland, Nederland en Zweden en Noorwegen gereed gemaakte verslagen betreffende de bereiding van brandstoffen, turfstrooisel en andere producten.

10 Die verslagen bevatten voor oningewijden zeer vele bijzonderheden. In de eerste plaats valt er uit te leeren, welk een groot aantal producten thans uit turf gemaakt worden. Bekend zijn de verschillende soorten van brandstoffen, hetzij in den vorm van blokturf of in dien van turfmolm vermengd met steenkolengruis, alsmede de voorwerpen, die door de Fransche Maatschappij *La Béraudine* uit turfvezels gemaakt worden, zooals

15 karpetten en vloerkleeden, matrassen, enz. Men weet ook welk gebruik is gemaakt van de reukwegnemende eigenschappen van turfmolm en hoe deze stof in suikerfabrieken benuttigd wordt.

Ons land heeft een te grooten uitvoer van turfstrooisel, om de vermelding noodig te maken van het toenemend gebruik, dat van deze stof gemaakt wordt ter vervanging van stroo in de stallen. Maar minder algemeen bekend is, dat de turfmolm ook gebruikt

20 wordt ter vermenging met zouten voor chemische meststoffen, om te maken, dat zich daarin geen harde brokken vormen. Zij wordt verder gebruikt als pakmiddel voor breekbare voorwerpen, als middel ter verpakking en voor het preserveeren van aan bederf onderhevige waren, zooals: vruchten, groenten, boter en eieren (versche visch is in den zomer, verpakt in turfmolm, verzonden van Triëst naar Kopenhagen en in goeden toestand aangekomen), terwijl men de eigenschappen van het artikel als een slechte warmte-geleider ook toepast voor ijskelders of voor vloeren en zolders van huizen.

Een mengsel van turfmolm, india-rubber en zwavel is een uitstekend materiaal gebleken

30 voor het isoleeren van ondergrondsche telegraafkabels. Te Kopenhagen zijn goede poreuse steenen voor weinig geld gemaakt door de klei met turfmolm te vermengen. Zuiver turfmolm, vrij van zand of grasvezels, is sedert eenigen tijd bij de fabricatie van buskruit gebruikt, ter vervanging van houtskool. Het op die wijze gemaakte buskruit geeft bijna geen rook, maar wordt gemakkelijk vochtig. Turfvezels

35 worden gebruikt als grondstof voor papier en celluloid-fabrieken. De chemische industrie gebruikt de turf reeds voor het bereiden van lichtgas, teer, paraffine, olie, enz. En eindelijk worden uit turfvezels nog lucifers gemaakt. Deze hebben het voordeel, dat ze goedkooper, taaier en minder breekbaar zijn dan de houten lucifers, terwijl ze beter en langzamer branden.

40 In Zweden, waar de diepte der turf afwisselt van 3 tot 37 voet en zelfs meer, heeft men evenzeer een open oog voor de ontwikkeling dezer industrie. De Heer Samuelson, te Marieberg, in Vermland, heeft er zich voor jaren goed bij bevonden, door de turf in den herfst of in winter of in de lente, vóór de nachtvorsten voorbij zijn, af te graven. Niet alleen wordt het werk daardoor verricht in een tijd van het jaar waarin

45 er weinig werk is, maar daar de turf eenmaal bevroren was, droogt zij, als het warme weder komt, veel spoediger en beter dan wanneer zij niet bevroor.

Onder de berichten, die de Britsche Regeering van hare consuls ontving, zijn vooral uitvoerig die voor Duitschland en Nederland, waarin de geheele industrie uitvoerig en in alle onderdeelen beschreven wordt. De verslagen uit Nederland zijn bewerkt door de

50 heeren Turing en Robinson, de Britsche consuls respectievelijk te Rotterdam en

Amsterdam. Beiden schrijven het succes dezer industrie in Nederland toe aan de goedkoope middelen van vervoer, terwijl eerstgenoemde er op wijst, dat aan de voorschriften, die bestaan voor de bebouwing van afgegraven venen, niet altijd strikt de hand wordt gehouden. Zoo is de Peel nog onbebouwd. Maar die bebouwing kost veel
55 geld. Indien zij intusschen veronachtzaamd wordt, dan volgt als zeker resultaat een uitgestrekte wildernis met eene groote bevolking zonder werk en middelen voor het levensonderhoud. Dit ondervindt men thans in Friesland, waar de werklieden tot de grootste armoede zijn gebracht en van openbare liefdadigheid afhankelijk zijn
60 geworden.

7 april 1893 **DE FRIESCHE VEENWERKERS IN DE PEEL.**

[= bestand: [18930413] Socialisten in de Peel

Van geachte zijde wordt ons dd. 5 April uit America-Griendtsveen (gem. Horst) geschreven:

65 Op de laatste twee dagen der vorige week beerschte alhier onder een gedeelte der veenwerkers een bedenkelijke spanning. Zij was een zuivere uiting van don oproerigen, socialistischen geest der moderne friesche werkstakers en dreigde een oogenbkh over te slaan tot brandstichting en gewelddaden. Dank zij echter de kalme en waardige houding van den directeur Schellings, dank zij ook anderen invloeden, zelfs
70 negatieve, gelijk daar was de onmogelijkheid om aan cognac of spiritus te komen, hebben de zoozeer gevreesde gevolgen zich bepaald tot "manifestaties en demonstraties". Maar, hoor ik zeggen, een grève en plein Limbourg! een botsing op de grenzen van Deurne, midden in de Peel, in de donkere moerassen, op een onafzienbare heide, waar slechts schapen grazen! Ja, lezer, laat ik u even de ware toedracht der
75 zaak mededeelen. Gij weet, of misschien weet gij ook niet, dat zich sinds eenige jaren een buitengewone bedrijvigheid heeft ontwikkeld in de arbeiders-kolonie America-Griendtsveen, onder Horst, Limburg.

Op dit oogenblik zijn er niet minder dan 800 man werkzaam, van welke 400 Noord-Brabanters, 200 Limburgers en 200 uit Friesland en Overijsel. De geest der werklieden was over het algemeen een tevredene. De gravers van zwarte turf verdienen ongeveer
80 fl.80 per dag, die van grauw veen fl.50, en de overigen fl.20. Wel schijnt het loon thans ietwat lager geweest te zijn dan verleden jaar. Wel schijnen de Friezen in de meening verkeerd te hebben, dat er weder, gelijk toen, sprake was van splittingwerk, en niet van kuilwerk. Doch dit alles was hun bekendgemaakt voordat zij den tocht naar
85 het zuiden ondernamen. Wat ervan zij: den vorigen dag openbaarde zich plotseling onder hen een geest van verzet en opstand. "Drie cent per stok minder dan verleden jaar, dat nooit," zeiden zij. Een vijftiental ontevredenen staakten reeds den arbeid, nadat zij een halven dag gegraven hadden. Vereenigd trokken zij het veld door en wisten hun makkers te overreden of te dwingen, met hen mee te gaan.

90 Twee afgevaardigden uit elke keet gingen nu naar het directiegebouw en legden hun grieven aan den directeur bloot. Zij verkozen niet langer te werken. Hooger loon werd evenwel niet toegestaan. Den volgenden dag begon het leventje opnieuw. Wel waren er niet weinigen, die liefst niet medededen aan dergelijke betoogingen, doch zij konden den drang der anderen niet weerstaan. In processie, gepakt on gezakt, een stok of een
95 stuk hout in de hand, trokken 150 forsch gebouwde Friezen nogmaals naar het directiegebouw en herhaalden hun eisch: "Drie centen per stok meer, of wij gaan heen!"

Middelerwijl hadden een paar opruiers een telegram gezonden aan den socialistischen spreker Van der Zwaag, te Wolvega, met verzoek zich onmiddellijk naar Griendteveen te begeben on daar het woord te voeren tot de ontevredenen, want, zoo luidde hun klacht
100 "er is bedrog gepleegd, wij hebben gebrek aan woord." Ook hoopten zij geld te ontvangen van den Socialistischen Bond. Dit evenwel bleef uit, evenals de heer Van der Zwaag. Ondertusschen wachtten de werklieden aan het station tevergeefs op
105 antwoord en zochten tijdverdrijf - in woeste oproerkreten en bedreigingen? Och neen, in haasje-overspringen, in mallemlen, in draai-maar rond en andere spelen. Een enkelen keer slechts werd een socialistisch liedje aangeheven, een enkele maal werden de ruwe kreten vernomen: "Wij zullen hier de vrijheidsster doen schitteren, de roode vlag doen wapperen!"

De directeur Schellings, in stede van hun overdreven eisch in te willigen, beloofde
110 hun een vrijbiljet naar Wolvega, Steenwijk, Heerenveen, of waarheen dan ook, en ging nu, ondanks eenige tegenstribbeling, ondanks het geroep van enkelen: "Wij willen ook geld! reisgeld is niet voldoende! Wij willen geld om brood te koopen!" met hen naar het station en verklaarde aan den chef, dat allen op zijn kosten de terugreis konden
115 aanvaarden. 144 mannen werden opgegeven, doch nu begon het: "Maar, mijnheer! ik wil niet weg, ik ga niet; ze hebben ons met geweld uit de putten gehaald, ze hebben ons

uit de keet gesleurd," enz.

"Wie weg wil, kan weg!" klonk het onmiddellijk uit den mond van den wakkeren directeur, en nu slook het getal der vertrekkenden tot 20.

120 Alles keerde terug tot de gewone orde. En toch, ondanks die kalmte, bleef menig hart beklemd en zuchtte: "Mits er maar geen bloed vloeie!" Gelukkig bleek deze vrees ijdel en kon de intijds gerequireerde politiemacht van Deurne, Horst, Asten en Helmond de volmaaktste rust constateeren.

125 Wij hopen, dat deze steeds zoo vreedzame kolonie in het vervolg van dergelijke manifestaties moge verschoond blijven, en dat de maatschappij Griendtsveen erin moge slagen, door een human optreden en een billijk loon den geest van tevredenheid onder haar arbeiders levendig te houden! "Wij hopen verder, dat het den ijverigen pastoor dier parochie, den weleerw. heer Jeuken, moge gelukken, zijn Katholieken, die vier vijfdien der bevolking uitmaken, te vrijwaren tegen socialistische woelingen, en dat 130 het hem gegeven zij, binnenkort in het centrum dier veenderij zijn zoo vurig gewenscht kerkgebouw te zien verrijzen.

19 februari 1894 **Brieven uit een vruchtbaar deel van Twente**

LXV. *)

Ericus naar Amerika.

135 "Daar heb je het nu al: Ericus raadt ieder af naar Amerika te gaan, zolang in ons eigen land nog plaats is voor twee millioen menschen, en nu gaat hij er zelf heen. Het rapport zal hem hebben verschikt..."

140 Niets van dit alles, belangstellende lezers! Ik ben alweêr terug, gezond en wel, zonder dat ik last had van zeeziekte, om de eenvoudige reden, dat ik stilletjes in mijn eigen land bleef aan deze zijde van den oceaen. Van dit Amerika in de gemeente Horst, provincie Limburg, en ook van nog een andere reis wil ik u verhalen en eerst daarna de hoofdpunten van het rapport bespreken, vooral omdat ik dan eene breede uiteenzetting van de allernieuwste, meest intensieve landbouwwetenschap en cultuur vermijd, alleen door deze woorden:

145 "Men twijfelt of huisgezinnen op 3 H.A. kunnen bestaan zonder bijverdienste? In de gemeente Horst zijn er zoo meer dan honderd." - Maar hierover spoedig meer; er zal waarlijk geen harde strijd worden gestreden. We zullen dat heel vreedzaam afdoen. De hoofdzaak is: ook de Heer Löhnis, onze geachte inspecteur M. O., ook het geheele Landbouwcomité, vooral de waardige voorzitter, verklaren zich allen beslist vóór 150 heide-ontginning, en mijn brochure, ze was geen uitgewerkt plan, slechts eene opwekking daartoe. We zullen dus zeker goede vrienden worden, voor zoover we het nog niet zijn.

Voor weinige dagen las men, dat de aanneming van de halte Amerika gegund was. Waar ligt dat Amerika? Waarom bouwt men daar midden in de hei eene halte?

155 Dit is te danken aan de energie, aan de volharding van een man, die in den geheelen omtrek geacht en geëerd is, die reeds eene kerk en eene pastorie voor zijne gemeente wist te verkrijgen en nu eene halte krijgt, welke Juni moet gereed zijn, en dat in slechts twee jaren tijds. Nu rust hij zeker? O neen, ook het meubilair voor de kerk moet er nog zijn; eene noodkerk, kan het zijn eene flinke kerk, moet nog verrijzen te 160 Griendtsveen, halte Helenaveen, anderhalf uur van Amerika, waar de uitbreiding der turfstrooiselfabricage misschien een flink dorp doet verrijzen, als de arbeiders er grond in eigendom krijgen van de eigenaars: The Griendtsveen Mossliter Co. Limited, Rotterdam. De heeren Jozef en Eduard van der Griendt teekenen voor de firma en zijn directeuren met 4 Engelsche commissarissen.

165 Amerika op de zandige hei zonder turf, door heideontginning ontstaan, Griendtsveen, bijna uitsluitend uit veenarbeiders bestaande die uit alle oorden des lands daarheen trokken bieden gelegenheid te over, om verschillende oorzaken van het ontstaan van dorpen te bespreken.

170 Een grindweg wordt spoedig aangelegd naar Horst en Deurne (langs of liever in de richting van den spoorweg van Horst naar Deurne) en is het grauween te Griendtsveen verwerkt, dan zal men ('t kan nog wel 10 jaren duren) Amerika ook een waterweg kunnen geven wat nu door het kunstmatig gevoede kanaal tot vervoer van het turfstrooisel nog niet kan geschieden.

175 De naam Amerika bestond reeds lang: eene familie Van der Heide gaf de voorkeur aan eene Latijnsche vertaling van haren naam, en zoo bestond de naam Amerika, voor er zelfs een spoor van een dorp of dorpje was. Maar het nieuwe Amerika, het pas nu tot dorp verheven plaatsje van 350 inwoners met 64 huizen, is pas sedert de laatste jaren ontstaan, begint eigenlijk pas te ontstaan, begint eigenlijk pas te ontstaan, doch gaat, volgens mijne bescheiden meening, eene schoone toekomst tegemoet. 24 Huizen 180 zijn pas bijgebouwd, en zoo gaat het voort, terwijl er elders huizen worden

afgebroken en in geen 30 jaren één enkel wordt gebouwd in vruchtbare streken. Dat reeds een enkel huis daar stond u een groot voordeel. "Duren is een schoone stad", schreven wij als jongens; eene huishouding oprichten, een dorp stichten gaat wel, maar die in stand te houden, tot bloei te brengen is moeilijker.

185 Er staat nu: eene kerk, eene pastorie met grooten fraaien tuin, een school met 67 leerlingen, waar het hoofd wordt bijgestaan door een onderwijzer, een onderwijzerswoning met grooten tuin, een stoommeelfabriekje, door een bakker voor zichzelf opgericht, dat echter veel te klein blijkt en het werk spoedig niet af kan winkel en herberg, meest bierhuis wordt hier tevens gehouden en men kan er ook zeer

190 eenvoudig logies krijgen; dan nog een bakker, winkelier, herbergier. Glimlacht niet, lezers, deze Amerikanen gaan zich niet aan sterken 'drank te buiten, maar drinken gaarne een glas van het donkere, pittige en toch niet naar het hoofd stijgende, heerlijke Horster bier.

195 Verder komt er eene stoomlattenzagerij, die meteen het hout voor de te bouwen huizen kan leveren, een timmerman en twee metselaars. Overigens zijn allen landbouwers, eigen boeren, grondeigenaars, kapitalisten, zou ik haast zeggen. Armoede bestaat hier niet, ieder slacht per jaar twee varkens, de veiligheid laat niets te wenschen over, allen komen knap en net gekleed voor don dag. Ook de handwerkslieden zijn eigenaars hunner gebouwen en gronden.

200 't Zijn meest jongelui, die hier komen. Eigenaardig is het begin. Een voormalige boerenknecht, boerenzoon of veenarbeider wil gaan trouwen, eigen huis en haard verwerven. (Pachters kent men in Amerika niet.) Hij gaat naar den burgemeester te Horst en vraagt dien "of hij mag gaan timmeren." Is de vrager te goeder naam en faam bekend en uit dezelfde gemeente, dan wordt hem eenvoudig tot antwoord gevraagd waar

205 hij wil gaan timmeren en hoeveel grond bij gaarne zou hebben. Heeft de vrager geen geld, dan wordt hem niet meer dan 1 H.A. te gelijk kosteloos in gebruik gegeven, om te toonen wat hij kan.

Hij leent nu tegen 4 of 5% eene som van f400 à f500 en moet dan eerst wat bijverdien, waartoe op anderhalf uur afstand gelegenheid bestaat. Bij hard werken en groote zuinigheid maakt hij zijn huisje vrij in eenige jaren en vraagt dan om den grond te mogen koopen. Volgens de gemeentewet wordt zijn H.A. publiek verkocht, maar niemand biedt tegen hem op, en voor f50 wordt hij gewoonlijk eigenaar. Meestal koopt hij er dan meteen nog twee H.A. bij; de meeste boerderijen zijn van 3 H.A. Dan is hij "er uit" de magere jaren zijn voorbij, de vette komen. Nog niemand heeft in dezen

215 strijd het onderspit gedolven. De wetenschap, dat elke bespaarde stuiver nader brengt tot het onbezwaard bezit van huis en erf, doet het schijnbaar onmogelijke.

Zij, die een sommetje van f100 of meer bespaard hebben (niemand had meer dan f500), konden bijverdienste missen. Zij hadden terstond eene beste koe, pas gekalfd, en konden tegen 4 pCt. geld krijgen voor "het timmeren". In het eerst werd roofbouw

220 gedreven; klaver, snijrogge, zoo maar op de zelf gespitte hei uitgezaaid, met veel te weinig schapenmest, dient tot voedsel, krijgt veel melk, in 't eerst wel 20 à 24 liter, terwijl onze boeren, die meest stroo geven, met 12 à 15 liter moeten tevreden zijn. Zij krijgen voor den room daarvan 4 à 4½ ct. en nemen de ondermelk terug. Zoo ontvangen zij b.v. (om niet het meeste te nemen) voor 20 T. à 4 ct. f0.80 en 18 L.

225 ontroomde melk, waarvan 4 L. voor de voeding van man en vrouw voldoende is en 14 L. kan dienen tot het mesten van kalf of big, waarvan de opbrengst strekt tot afbetaling van het huis. In vele gevallen schijnt 30 à 40 ct. voldoende, om wat men niet heeft te koopen en besteedt men de rest tot afbetaling en om koe, kalf en big krachtvoeder bij te geven en zoo tot de hoogste melkopbrengst, tot den sterksten groei, te

230 brengen. Op de schraalste gronden heeft men in den regel de blankste kalveren: zoo zijn die van Nijkerk op de Veluwe te Amsterdam beroemd, die van Weert in Limburg te Luik en in geheel België. de kalveren van Amerika heeft men ook gaarne. Vervolg en slot in Brief LXVI en dan het Rapport.

ERICUS.

235 *) Zie Het Nieuws v/d Dag van 12 Febr. blz. 9.

26 februari 1894 **Brieven uit een vruchtbaar deel van Twente**
LXVI. *)

240 *Ericus naar Amerika (vervolg en slot).*
"Ericus zal wel gedroomd hebben", zei een lid van het Nederlandsch Landbouwcomité, toen er gesproken werd over het ontstaan van nieuwe dorpen door heideontginning. Een Noord-Brabantsch lid deelde toen mede (zie het artikel der Redactie: Ericus en Landontginning), hoe werkelijk geheele dorpen zoo waren ontstaan, zelfs van

245 voormalige bedeeden, en hoe deze alle tamelijk welvaart genoten.

Phantasie, utopie, theorie, idylle, idealisme, plannen, stokpaardjes, dromen???
 Neen, duizendmaal neen. Ik heb die gronden op 14 plaatsen onderzocht, o. a. in
 tegenwoordigheid van Hendrikus Tiele, landbouwer vlak bij de halte, waarmede men druk
 aan het bouwen is.

250 Die huizen, ik heb ze bevoeld, betast; ik achtte het onnoodig ze bovendien te
 "beruiken en te belikken", zooals "Izaäk van den Dam" volgens Justus van Maurik, zeer
 zeker gedaan zou hebben, maar ik heb in een daarvan geslapen, volop genoten van die
 heideproducten en, lezers! geen der gerechten bestond uit rozengeur en maneschijn.
 Ook mijne maag zeide mij: "dat is geen illusie, Ericus, daarin zit eiwit, vet,

255 zetmeel.
 Mocht geen mijner landgenooten, geen enkele mijner medemenschen op de geheele aarde
 ooit minder verzadigd worden, dan de armste inwoner van Amerika; mocht geen huisgezin
 ooit minder vleesch en spek krijgen, dan overeenkomt met twee varkens per jaar. Weg
 is dan de ontevredenheid, verbannen zijn de werkloosheid en hare verschrikkelijke,
 260 onafzienbare gevolgen. "Ventre affamé n'a point d'oreilles" (een hongerige maag heeft
 geene ooren) is een internationaal en een waar spreekwoord, doch: "Muizende katten
 mauwen niet." Zeg die eenvoudige landbouwers en handwerkslieden eens: ja, zie je,
 vriend, je eigendom is diefstal, je grond, je huis, je kapitaaltje; ook die luiaards,
 die dronkaards, die verkwisters willen er hun deel van hebben.

265 "Laten ze er eens aankomen," is hun antwoord, en, heusch, ik raad het niemand aan
 dien grond te nationaliseeren, aan dat huis, dat kapitaal te komen. Bloedig zou de
 verdediging zijn van huis en erf, van gemeente, van provincie, van Vorstin en
 Vaderland. Dat, is hun eigendom; blijf er af en verwerf het uzelf, als gij het
 begeert. Begin met de postspaarbank, als gij eigendom verlangt. Bespaar een cent, een
 270 stuiver, een dubbeltje. Vele kleintjes maken een groote. Van niets, absoluut niets,
 komt niets. Verwerf u bezit door noeste vlijt, voorbeeldige spaarzaamheid, en hebt ge
 dan een sommetje van f50, f100, dan wil men u wel verder helpen. Zoo'n
 postspaarbankboekje is meteen het diploma van deze deugden. Het geeft den

275 aanschieter vrouwen. Koop een halve of een geheele H.A. grond, met recht tot
 aankoop van nog 2, 3 of meer H.A., zoodra gij uw halve of heele H.A. hebt ontgonnen.
 Kunt gij een ondergrondsploeg koopen en een paard huren, dan zal dit al heel spoedig
 geschied zijn. Kunt gij ook het paard, een Russische sterke pony, met zeer weinig
 behoeften, koopen, dan haalt gij zelf uwe materialen aan tot den bouw van uw huis (in
 280 Amerika moet men de steenen 3 uren ver rijden, langs in den winter bijna onbegaanbare
 wegen; met halte en grindweg gaat dit nu natuurlijk spoedig veel beter). Haal zelf
 uwe onontbeerlijke kunstmeststoffen, om zonder roofofbouw, zooals ik dit in Landbouw
 XXXVII aantoonde, uw grond vruchtbaar te maken reeds het eerste jaar. Met de
 trekschuit ging het, per spoor en stoomboot gaat het toch spoediger, zooals ik nader
 in de volgende artikelen Landbouw zal aantoonen, bij de bespreking van het door de
 285 Friesche Bumastichting bekroonde werk der heeren Mansholdt over stikstofwinning uit
 de lucht met vlinderbloemige planten.

Krijgen wij, in verband met de Rijkspostspaarbank, Rijkvoorschotbanken, zoodat men
 b. v. het vijfvoud kan bekomen van den inleg als voorschot tot hoogstens f1000 (b. v.
 290 bij een bezit van f10 tot f50, bij f20 tot f100, bij 50 tot f250, bij f100 tot f500
 en bij f200 tot f1000), dan zal men eens zien hoe gespaard wordt door hen, die grond
 met landhoeve of werkplaats in eigendom wenschen te verkrijgen. Die geen cent kan
 besparen, worde knecht... het, tot hij ten minste f10 op zijn boekje heeft, waarlijk
 geen overdreven eisch: op zeer vele plaatsen en plaatsjes bestaat groote behoefte aan
 handwerkslieden van allerlei soort, ook aan boerenarbeiders en dienstboden. Spaar dan

295 totdat gij wat beginnen kunt, op eigen wieken kunt drijven. Eerst knecht, dan baas;
 eerst boerenarbeider, boerenknecht of meid, dan boer of boerin. Dat is de degelijke,
 beproefde, van ouds bekende weg: geen theorie, maar practijk. Hebt ge uw huis
 gebouwd, uw grond beploegd en kunt ge uw paard niet voeden (wat ik sterk betwijfel),
 dan kunt gij het op iedere markt verkoopen en later een nieuw koopen -. als gij met
 300 melkkoeien ploegt, krijgt gij geen melk en geen arbeid: deze verouderde landbouw, die
 vooral in Frankrijk gebruikelijk was, wordt ook daar steeds zeldzamer en wordt
 nergens volgehouden, waar men door coöperatieve boterfabrieken de werkelijke waarde
 der melk heeft leeren kennen. Pershoopen zijn in Limburg al meer dan 10 jaren in
 gebruik: daarom kan men zijn oogst hoofdzakelijk buitenshuis laten en heeft slechts
 305 beknopte woningen noodig. Niemand te Amerika acht het moeielijk eene boerderij met 1
 paard, 4 koeien, 2 kalveren en 3 varkens voor f900 te bouwen. De duurste kost daar
 f800. Eenvoud is het kenmerk der waarheid en een kleine staat een groot gemak.

Zooals ik zeide: men bewijst daar, dat men bestaan kan op 3 H.A. Op menige vraag
 kreeg ik ten antwoord, dat men zich hoogst gelukkig zou achten, als men f1300 voor
 310 eene boerderij bij 4 H.A. (huis f900, 4. H.A. à f100) had kunnen ter leen krijgen of
 zelf daaraan besteden. Men vindt ze daar lucratief, weelderig. En toch: die

315 eenvoudige boeren hebben zeer doelmatige oudergrondsploegen en Brabantsche ploegen, waarvan men de eerste bij heiboeren, die ze nog meer noodig hebben, en bij de meeste Twentsche heiboeren te vergeefs zoekt. Te Amerika zijn zes landbouwers, waarvan
 320 bepaald zeker is, dat ze nooit bijverdienste noodig achtten, en ... t zijn de besten. Een van hen, die met alles samen (kleeren enz.) geen f200 bezat, genoemde Hendrikus Tiele, heeft nu langzamerhand ±8 H.A. in bezit gekregen, bezit bovendien zijne boerderij, paard, karren en landbouwgereedschappen, 4 varkens en 52, zegge
 325 twee-en-veertig, schapen. En heeft hij armoede geleden? Hij verklaart dikwijls zeer moede, doch nooit hongerig, naar bed te zijn gegaan; zijne vrouw en 12 kinderen (waarvan 9 in leven) kon hij steeds voldoende voeden, al kent hij geene oesters met champagne; ook zijn ouden vader, dien hij reeds lang onderhield, heeft het nooit aan het noodige ontbroken. Allen kleeden zich knap; de blos der gezondheid ligt op hun gelaat. Maar die eenvoudige boer is volstrekt niet eigenwijs; hij heeft gezonde
 330 begrippen van grondvermenging (met eigen paard en kar uitgevoerd) en van diepe grondbewerking. Voor hij een ondergrondploeg kende, paste hij bet spitploegen toe. Onder de voor, of liever daarin, wordt dan gespit, als de ploeg niet diep werkt. Ik noem hem slechts als type van de streek; hij was een pionnier. De gemeente Horst bezit zoo nog honderden H.A. De gemeenten verkoopen slechts grond
 335 als ze geld noodig hebben of als die grond verlangd wordt. Horst verkoopt niet gaarne; ikzelf had 100 H.A.; daar willen koopen à f50. Bij kerk, school en halte besteedt men reeds f100 à f150 per H.A. verder dan een half uur van de halte koopt men nog voor f50. Volgen wij de Limburgers en Brabanders na door slechts grond beschikbaar te stellen.
 340 Laat ieder zelf huizen bouwen zooals hij verkiest, spitten of ploegen zooals hij het best vindt, met paarden, ossen, koeien, schapen of konijnen, dat is de zaak der landbouwers; met een klein kapitaal doet dan onze Heidemaatschappij, ons Landbouwcomité, onze Oranje- en gewone bond van orde door hervorming veel. Waar bezit bepaald onmogelijk is, geve men den grond a 3 pCt. in erfpacht; maar verkoopen werkt
 345 overal uitstekend. Volgt de Brabanders en Limburgers na als gij dorpen wilt bouwen. Al wordt men daar niet rijk, als de armste 2 varkens kan slachten en net gekleed gaat, als in d Wreken overal orde en welvaart, heerscht, dan wensch ik de duizenden kleiboeren, die tot over de ooren in de schulden zitten, naar de heide, al was 't dan ook naar de Mookerhei.
 350 Van Amerika en Griendsveen zal ik u na en bij de bespreking van 't rapport nog wel een en ander mededeelen.
 ERICUS.

*) Zie *Het Nieuws v/d Dag* van 19 Febr., blz. 21.

10 mei 1894 **Eene tentoonstelling**

355 Eene reis naar America is geen kleinigheid, en toch zal menigeen onzer landgenooten dien tocht aanvaarden, overtuigd als zij zijn geen hinder van de lastige zeeziekte te zullen hebben, terwijl bovendien de reis niet zoo lang is, als men zich wel voorstelt.
 't Is dan ook niet het overzeesch America, dat wij op het oog hebben, maar een plaats in onze peel- en heidestreek op de grenzen van Noordbrabant en Limburg. 't Is, laten wij het zoo noemen, het America van den ijverigen pastoor J. Jeuken wiens energie en volharding in een paar jaar tijd een woest en onherbergzaam oord maakte tot hetgeen
 360 het nu reeds genoemd mag worden: een oase in de woestijn, waar men gaarne verpozen wil. Als men, hetzij van Horst of Helenaveen de in aanbouw zijnde halte America nadert, toonen de wapperende vlaggen, dat er feest gevierd wordt in de heide. Stap er eens af, reiziger, en ga op een paar minuten afstands van de halte zien, wat ijver en volharding tot stand brachten, wat offervaardigheid bijeen wist te brengen. In het
 365 schoollokaal, dat achter de kerk en pastorie gelegen is, vindt ge een tentoonstelling, de bezichtiging overwaard. Geen klassieke kunst of schoone kunsten, maar een tentoonstelling van de meest uiteenlopende zaken en toch alles zoodanig geschikt en gesteld, dat het oog er voor een wijle aangenaam op blijft rusten, zonder zich te vermoeien. Naast naalden borduurwerk van vaardige damesvingeren, ontwaart ge
 370 de producten van den arbeider, naast luxe-artikelen zaken voor dagelijksch gebruik, plaat- en boekwerken nevens fijne merken van wijn en sigaren, voorwerpen van kerkelijke kunst en stukken van betrekkelijk groote waarde. En dat alles niet pêle-mêle daar neer geworpen maar met fijnen smaak gearrangeerd door Francois Pisters uit Roermond, die terzijde gestaan werd door behulpzame dames, die zoo gaarne hulp
 375 verleenen als het de goede zaak betreft. Het doel, waarvoor deze tentoonstelling geopend werd, is genoegzaam bekend. De

380 ijverige herder van America wil een kerk bouwen en bemeubelen te Griendtsveen, een flink bevolkte statie geheel uit een arbeidersbevolking bestaande en ressorteerende onder zijne parochie. Wie zal niet gaarne pastoor J. Jeuken een handje helpen, wie niet een steentje bijbrengen tot den bouw van een nieuw godshuis in een plaats, waar zoovelen onzer minder met aardische goederen bedeelde broeders an zusters in het geloof daaraan dringend behoefte hebben.

385 Vele Limburgers on Noordbrabanters zullen voorzeker van deze gelegenheid profiteeren om een reisje naar ons America te maken voor den 15 dezer, wanneer de tentoonstelling gesloten wordt. Voor wie de reis te ver is, bestaat nog wel gelegenheid zijn sympathie met dit echt Nederlandsch missiewerk te betuigen, door voor den 15en aan den Eerw. heer pastoor loten te bestellen, welke nog steeds à 50 cent verkrijgbaar zijn.

390 29 november 1894 **Heide ontginning, een bezoek aan America-Horst.**

Ik vertoefde dezer dagen te Helena veen, het welbekende centrum van uitgestrekte veenderijen en turfstrooisel-industrie, in de Noord-Brabantsch-Limburgsche Peelstreek. De halte America, van de Staatsspoor, ligt iets verder oostwaarts, in de richting van Venloo. De buurtschap Amerika behoort echter tot de Limburgsche gemeente 395 Horst. Ik heb bij ontginningen geen persoonlijk belang, maar had toch, nu en dan, met eenige belangstelling in "Telegraaf" en "Nieuws" over dat ontwerp gelezen, en omdat wel eens in het "Nieuws" naar America verwezen werd, besloot ik een eindje verder te stoomen, om in het voorbijgaan die buurtschap eens te bezichtigen. Immers Ericus, die de werkloozen naar de heide wil overbrengen in 1500 of 2000 volgens zijn plannen nog 400 te stichten dorpen, concludeerde zeer logisch dat wat hier reeds is, ook elders kan, en ik verwachtte dat er van hetgeen hij bedoelt hier iets te zien zou wezen.

Te A. aangekomen merkte ik nochtans alvast op, dat van eene met overleg, "planmatig" ondernomen heide-ontginning, van rudimenten eener geïmproviseerde "buurtschap", hier 405 allerminst iets te bespeuren is. Wat er ontgonnen is, werd sedert de laatste 30 of 40 jaren uit vrije beweging zonder plan of aaneensluiting, vóór en na door arme menschen ondernomen, waar zij 't goedvonden; en zoo iets is in de zandstreken geen zeldzaamheid. Mettertijd kwam er een agglomeratie tot stand, America verkreeg een stationnetje, denkelijk ten gerieve der hier wonende veenarbeiders, en men zette de kroon op het werk met een school- en een kerkgebouw; de buurtschap, een uur van het 410 hoofddorp, werd zelfs verheven tot den rang van Roomsche Katholieke parochie. Van zoo'n ongemerkt, "ongedwongen" ontstaan van buurtschappen op onze heidevelden, waaraan sommige zich later, onder gunstige omstandigheden, tot min of meer welvarende dorpen ontwikkelden, kan men voorbeelden bij honderden tellen, en ik stel me voor, dat de meeste, zoo niet alle plattelandsgemeenten der Nederlandsche en Belgische 415 kempen geen anderen oorsprong hebben.

Dat is, dunkt mij, een normaal ontwikkelingsproces, waarop men zich echter niet mag beroepen bij het voorstel om heidedorpjes uit één stuk, als op bestelling, af te 420 leveren. Immers, met het traceeren van wegen, verkavelen van gronden, optrekken van nette en goedkoope boerderijtjes is nog maar weinig gedaan: er dient m. i. meer gelet op de levende dan op de doode ontginningskrachten. Ik kom daarop aanstonds terug. De Eerw. pastoor der nieuwe parochie, aan wien America zeer veel te danken heeft, leest het "Nieuws" niet; te Horst-zelf wordt het evenmin gelezen, van de geweldige polemiek Ericus contra Heide-Maatschappij, van Bert 425 af; niemand had er van gedroomd hoe Ericus met kleine nesten 't zonnetje zette. Dat vond ik vreemd. Overigens, Ericus-zelf had pastoor Jeucken gezocht en America geïnspecteerd Horst en het naburige Sevenum (station Horst-Sevenum), zijn belangrijke gemeenten der Noord-Limburgsche zandstreek; beiden bezitten nog immense heidegronden, waaronder blokken grond, die door ligging en geaardheid wel voor ontginning tot bouw- en weiland geschikt zijn. Ik zelf zag zulke beste heidegronden waarlijk ook liever 430 zóó ontgonnen dan tot bosch aangelegd, en de heeren der Heide-Maatschappij zullen er wel niet anders over denken. Een veel aanzienlijker, hooger liggend gedeelte is echter van veel slechter hoedanigheid, en aan stelselmatige ontginning dezer gronden tot bouwland denkt hier niemand, noch particulieren, noch Gemeentebesturen. Waarom 435 ook, daar toch, naar ik vernam, in Limburg elk jaar oud gecultiveerd land, van mindere kwaliteit, tot den natuurstaat terugkeert, omdat er geen huurder voor te vinden is.

De gemeentenaren van Horst en Sevenum houden nog vast aan de oude leer (sommigen zullen ze verouderd noemen), dat het bij ontginning wel degelijk aankomt op de 440 hoedanigheid van den bodem, en voor de toekomst eener eventueele agglomeratie op de geografische ligging. Men denkt hier "pessimistisch" over heideontginning, wel wat te veel meen ik. Wie met geld naar de hei trekt, raakt er zijn geld kwijt; wie er zonder

geld heentrekt, zal 't misschien beter gaan: hij kan niets verliezen, en wat hij bijwoekert is winst"; zoo dachten velen erover te Horst, in welk flink dorp ik den nacht heb doorgebracht.

445 Wel, er zijn voorbeelden van in ons land, meer dan elders misschien, dat vermogende "heereboeren" hun geld in de hei staken en 't erin lieten zitten. De onbemiddelde ontginner daarentegen geeft wat hij op de woeste vlakte veroverde in den regel niet meer prijs.

450 Beide genoemde gemeenten waren, naar ik vernam, ook volstrekt niet gesteld op groepeeringsen zooals er zich een te America gevormd had; "ze worden mettertijd een lastpost, dan moet er gezorgd worden voor onderwijs, wegen aangelegd en onderhouden, kerken gebouwd en al wat niet meer. Het jonge dorp maakt zich van de hoofdplaats los, ten nadeele der daar gevestigde neringdoenden, enz., (argumenten, die ik trouwens laat voor wat ze waard zijn). Waar 't veen betreft, wordt dit wel aan neringdoenden afgestaan, maar de gemeente behoudt haar eigendomsrecht, het uitgebouwde veen keert tot haar terug. Mocht zij wel eens veen en bodem verkocht hebben, dat zou voortaan niet meer gebeuren. Zij heeft zelve wel eens bosschen aangelegd, die na 30 à 40 jaren gekapt en daarna liefst voor ingezetenen gereserveerd werden; 't gebeurt, dat onbemiddelde jongelieden op goed geluk huwen en geneigd zijn op de heide te gaan 460 tabernakelen. De gemeente staat hun dan zoo'n hectare boschgrond af (naar het schijnt, waar ze verkiesen), tegen den normalen prijs van f50. Zij-zelve zal haar bosschen wel op vrij goede heide aanleggen, en wanneer deze niet te hoog lag, en het strooisel er niet uit weggehaald werd, dan acht men dat gerooide bosch een derde meer waard dan ongerepte heide, hooger liggend bosch heeft den bodem niet verbeterd. In de nabijheid van kerk en school besteedt men f100 tot f200 voor ontgonnen beste heide, 465 zoo er nog gevonden wordt.) Bedoeld jong echtpaar, zonder gereed geld in het bezit van onroerend goed gekomen, gaat dan wel eens bij de dorpsgenooten collecteeren, vergadert baksteen en hout en kalk, en anderen weigeren niet die materialen ter plaatse over te brengen en helpen aan de constructie mee; de jonge man is of wordt boerenarbeider, veenarbeider, spoorarbeider, of iets van dien aard, en meteen wordt er, zeer zachtjes aan, van den in bezit genomen bunder ontgonnen. Ik zag er, die zich, naar het scheen, moesten tevreden stellen met een allerprimitiefst blokhuis, opgetrokken uit regelmatig afgestoken dikke plaggen, des winters warm, des zomers koel.

475 Is bijverdienste, als zoeven aangeduid, in zulk een geval een onmisbare hulpbron? Strikt genomen, misschien niet, maar in de tegenwoordig meest voorkomende gevallen moet die vraag toch in bevestigenden zin beantwoord worden. Ik heb oude kolonisten ondervraagd, vóór 25, 30, 40 jaren daar aangeland en de eerstelingen op het terrein. Er was in dien tijd geen gelegenheid voor bijverdiensten, althans geen vaste en 480 winstgevende gelegenheid; desniettemin hebben enkelen het zoo ver gebracht als het met hunne hulpmiddelen gebracht kon worden, die nu 't ontgonnen land met een os of een koe, een licht paard of een poney bewerken, drie of vier beesten op stal hebben, varkens mesten, schepen en *pension* nemen, om mest te winnen, en vooral veel kinderen grootbrachten, stemmige jongens en deerns. 't Waren allen, zooals zich denken laat, 485 brave, onvermoeibare, alle ontberingen trotseerende menschen, die, niet beter wetende als men wil, in hun lot berusten en dag aan dag, jaar aan jaar van den vroegen morgen tot den laten avond onverdroten voortzwoegen, zoo hard, dat steedsche werkloozen en *would be-werkloozen* er stellig in de verte geen denkbeeld van hebben. Ik kreeg bepaald respect voor die menschen, en 't deed mij tevens genoeg, te zien hoeveel 490 belangstelling zij aan den dag legden voor hetgeen ik hun, naar mijn weten, zoo al vertelde van betere methodes, die tegenwoordig op ondankbaren bodem met succes worden aangewend. Een en ander hiervan was warempel reeds tot deze "nieuwe wereld" doorgedrongen. Ze hadden van Thomas-slakken en kainit gehoord, en door tusschenkomst van den pastoor, die onder elk opzicht de rechte man is, leerden ze Arnheemsch of 495 Nijmeegsch compost gebruiken; een onbetaalbare grondvermenging. Pastoor-zelf spaarde die kostbare specie ook niet, hij had zijn tuin te "creëren" op een schraal punt, maar liet er, per hectare, voor plus minus f500 compost in onderspitten. Ik vroeg: hoe ze 't toch aanlegden in de eerste jaren hunner immigratie. — "Wel, menheer, we hebben ons brood in die dagen wel eens droog gegeten en de aardappelen 500 met het noodige zout; ook werden er als eens heide-bezems gesneden en in den drukken tijd een daggeld bij den boer in het dorp verdiend, meegeholpen aan het afsteken van turf en wat al niet, maar we kwamen toch langzamerhand, met God, vooruit." De Eerw. heer zei me daaromtrent: "Indien het tegenwoordige geslacht nog zoo vlijtig en zoo ongehoord zuinig was als de ouderen het waren, dan ware er geen reden waarom de 505 besten ook nu niet zonder de veenderij of de turfstrooiselfabriek zouden kunnen stellen, maar zijn er zoo nog? De tijden veranderen, de menschen met hen. Er is nu gelegenheid, ruime gelegenheid zelfs om geld te verdienen, en dat een arme

aankomeling er niet naar zou grijpen, zoowel als zij die er reeds zijn (op enkele uitzonderingen na), ware veel gevergd. Bedoelde gelegenheid influenceert echter de zeden: er wordt verdiend en meer verteerd, nieuwe gewoonten en behoeften dringen zich als vanzelf op, en de quaestie of 't zonder bijverdiensten kan, is daardoor een speculatieve quaestie geworden." Pastoor sprak van uitzonderingen: wel onder "de besten" van vroeger dagen, die ik ontmoette, waren er, die hun kinderen nimmer naar 't veen lieten gaan en daarop roemden; "ze werden er niet beter op" (ik geloof het graag). Dan liever bij den spoordienst en de meisjes in "brave boeren- of burgergezinnen", voorzoover de boerderij haar missen kon. Niet altijd is de "grootte gelegenheid" om elders geld te verdienen bevorderlijk voor de boerderij, nl. dan wanneer niet minstens een der kinderen voor haar behouden blijft (daar zou zekere veelbesproken wijziging der wet op de verdeling van nalatenschappen te pas komen). Voor hen die van jongs af op andere manier hun brood leerden verdienen, wordt de heideboerderij allicht bijzaak, de handen staan voor den veldarbeid verkeerd. Zij huwen, vestigen zich in andere plaatsen; het ouderenpaar blijft op hooger leeftijd verlaten zitten, en 't bedrijf gaat niet meer vooruit.

L. X. X.

6 februari 1896 [soortgelijk artikel als van 7 februari]

7 februari 1896 **HEIDE-ONTGINNING EN WERKLOOSHEID.**

In eene vergadering van Burgerplicht Afd. VIII, gehouden in Café Flora, trad gisteravond de Heer J. Baron (Ericus) als spreker op met het onderwerp: "Heide-Ontginning en Werkloosheid." De Spreker werd op sympathieke wijze door den Voorzitter, den Heer Lalleman, bij het auditorium ingeleid, en dit gaf, door een krachtig applaus, te kennen, dat die Voorzitter niet inisgetast had, toen hij zeide, dat een man als Ericus van aller onverdeelde aandacht reeds van te voren verzekerd kon zijn. De Heer Baron ving aan met te wijzen op het treurig verschijnsel, dat in onze dagen overbevolking in de groote steden gepaard gaat met ontvolking van het platteland, iets dat niet zoo mag blijven. De landbewoner kan zich onmogelijk thuis gevoelen op een onfrissche achterkamer, drie hoog, in een groote stad. Hij moet naar zijn platteland terug: naar de Mookerhei desnoods – omtrent welke Mookerhei de spreker (men kan 't van Ericus begrijpen) lang niet kwaad te spreken was. Hij wenschte zelfs, dat 't elken stedeling zoo goed mocht gaan als de armste man op de Mookerheide. En daarna begon hij te spreken over America, de nu zeker wel genoegzaam bekend geworden heistreek in Brabant, bekend, dank zij Ericus, dank ook niet minder den onvermoeide pogingen van pastoor Jeuken. De Heer Baron deelde o. a. omtrent de bevolking mede, dat zij bestond uit de roerigste elementen, welke Friesland en Groningen opleverden: lieden van wie men indertijd gezegd had, dat ze socialisten, zelfs anarchisten waren, en dus alles in het pas gestichte dorp in rep en roer zouden brengen, en ziet, diezelfde lieden, mochten zij dan ook al vroeger eigendom "diefstal" genoemd hebben, zij waren thans aan hun "eigendom" gehecht, zooals 't wel meer gaat, als men zaken beoordeelt, die men niet kent. Verkwisters of luitaards kent men niet in America. De spreker had hier ruimschoots de gelegenheid om de waarde van heigrond in het licht te stellen en te doen uitkomen hoe verkeerd men vroeger deed met kleigrond alles en heide zoogoed als niets te achten. Gelukkig begint thans meer en meer het inzicht door te dringen, dat alles aankomt op de bewerking van den grond. Spr. althans verkoos den goedkoop te verkrijgen heigrond (gelegen aan spoor, tram of vaart) boven ouden grond, zelfs den goedkoopsten. Dat laatstbedoelde gronden nu juist niet in alle opzichten de voorkeur verdienen, bewijst het feit, dat bijv. verleden jaar aan het Amsterdamsch Abattoir niet minder dan 1730 runderen, als lijdende aan tuberculeusheid, zijn afgemaakt, een ziekte, waarvan men niet hoort in de magere heidestrecken; ja zelfs gaat het met de ziekte aangestoken vee wel eens naar diezelfde heigronden, om weer genezen te worden, wat zeer dikwijls gelukt. Spr. stond hierna stil bij de oorzaken, welke de heibewoners naar de steden drijven, en de schadelijke gevolgen daarvan, en gispte in krachtige bewoordingen de kunstmatige werkverschaffing op het platteland. Die werkverschaffing, meende hij, had dezelfde uitwerking als sterkedrank: zij doet geen nut, schade zelfs, en men raakt er aan verslaafd. De arbeiders verleen het werken, geven zich over aan spel en drank en worden onbruikbaar. 't Zou z. i. zeer wenschelijk wezen, als een groot gedeelte van de velerlei soort van handwerkslieden uit de groote steden naar het platteland verhuisden, ter bevolking nl. van op verstandige wijze te stichten dorpen. De spr. schetste hierna hoe 't te Horst in Limburg (America) toegaat. Een jonkman, die wil gaan "timmeren", d. w. z. een huis bouwen en daarna trouwen, krijgt van gemeentewege een hectare grond en bearbeit dijn grond onder het oog van alle dorpsgenooten. Hij doet dus zijn uiterste best en is in den regel na verloop van

575 enkele jaren eigenaar van 2 of 3 hectaren grond, die hem f50 per hectare gekost heeft; tegen 3 pCt. heeft men hem daarvoor gaarne het geld geleend.

580 Na nog gewezen te hebben hoe verkeerd in vroeger jaren de ontginning werd aangepakt en hoe dit vooral thans veranderd is door eene betere wijze van bemesting, betreunde spr. het zeer dat de meeste bezitters van heidegronden daarmede niets uitrichtten en ze ook niet verkoopen wilden. Daarin moot verandering komen, al heeft men spreker wel eens om zijn ijveren in die richting een "oproermaker" genoemd. Zulke gronden, meent hij, moeten kunnen onteigend worden, en met vreugde heeft hij dan ook gezien, dat de Liberale Unie uitbreiding van het onteigeningsrecht in haar program heeft geschreven. Hij wensch, dat alle partijen haar hierin zullen volgen. Dat is geen oproer- maar vredeprediking. Oproerprediken is 't om te zeggen: de armen, de werkloozen, moeten zichzelven maar redden. Er is geen beter middel tot grondige, voortdurende

585 bestrijding van de werkloosheid, dan goedgeleide heide-ontginning, en spr. zou dan ook willen, dat bij de verkiezingen aan alle candidaten in de eerste plaats gevraagd werd.- hoe denkt gij over heide-ontginning, wat wilt gij doen tegen de werkloosheid? (Applaus.)

590 Van de gelegenheid tot debat werd gebruik gemaakt door den Heer Salentijn, landbouwer te Sloterdijk, die er tegen protesteerde, dat de opkomst van belangstellenden niet grooter was geweest. Waar door iemand als Ericus wordt gesproken over zalen van zoo groot gewicht voor het Nederlandsche volk, had geen plaatsje onbezet moeten zijn. Spr. noemde Het Nieuws van den Dag zijn papieren vriend; maar hij meende toch, dat het blad te bescheiden was geweest en met vette letters het bericht van Ericus'

595 lezing had moeten vermelden. Spr. hoopte, dat ons blad de kapitalisten krachtig zou opwekken tot bevordering van de zaak der heide-ontginning!

Op een schriftelijk tot hem gekomen vraag, wat te doen was in afwachting eener uitbreiding van het onteigeningsrecht, antwoordde de Heer Baron, dat b. v. philanthropen de zaak konden aanpakken: in Brabant en Limburg en ook in het noorden

600 van Noord-Holland is tegen niet te duren prijs nog wel grond te krijgen. Ook zouden van regeeringswege wel landbouwdorpen kunnen aangelegd worden, evengoed als de Regering nu landbouw-proefstations opricht, terwijl ook van particuliere zijde veel zou kunnen gedaan worden. Men zou den grond in de kom van zulk een dorp kunnen verkoopen aan neringdoenden. De spr. herinnerde ook aan de turfstrooiselindustrie

605 nabij Griendsveen en aan de boterfabriekjes van America, waar zeer goede boter bereid wordt, welke voor fl.40 per kilo naar Antwerpen gaat.

De vergadering werd hierna gesloten door den Voorzitter, die, onder luide instemming van de aanwezigen, den Heer Baron dank zeide voor zijn voordracht en den wenschen uitte, dat hij nog lang en met succes werkzaam zou zijn in het belang van den

610 Nederlandschen land- en tuinbouw, beide groote factoren van ons volksbestaan. De vergadering was voor eene afdeelvingsvergadering vrij talrijk bezocht, en de stadsbewoners bleven aan dit landelijk onderwerp tot den einde toe onverdeeld hunne aandacht schenken.

615 17 februari 1896 **Land-ontginning en alles wat daarop betrekking heeft.**
CLIV. *)

Errata. Twee hoofdbezwaren tegen ontginning, die gemakkelijk weg te ruimen zijn. Nog een en ander omtrent den heer Bruijn v. Rozenburg. Pachtstelsels. Rapport van Hollands Noorderkwartier.

620 [...] In mijn lezing te Amsterdam heb ik wel gezegd, dat men in de gemeente Horst (Limburg) althans vroeger, 1 H.A. grond eerst gratis in gebruik kreeg, niet dat men die gratis kreeg. Overal kan men wel voor 5 á 6 jaar heidegrond gratis in gebruik krijgen en daarna pachten, maar hier in Horst (Limburg) mag of mocht men de ontgonnen H. A. en nog2 daarbij koopen. Dit mag men anders slechts zelden. [...]

625 25 februari 1896 [uit de Java-bode] **Nederlandsche Brieven.**
VENLO, 25 Februari 1896.

Ericus (alias de heer Baron), landbouwspecialiteit en medewerker aan het Nieuws van den Dag, had te Amsterdam eene lezing gehouden en daarbij weer danig op zijn stokpaardje gereden: heide-ontginning en emigratie uit de groote steden naar het

630 *platteland. Hij had toen ook melding gemaakt van de landbouwproeven van een limburgschen geestelijke, pastoor Jeukers, en zijne mededeelingen hadden ons den lust bijgebracht om zelve eens een kijkje te nemen in contreien, die men met alle recht "den achterhoek" zou mogen noemen.*

"Fideele broeders!" had hij ons verzekerd, "die heeren pastoors, althans voor 't

635 *meerendeel. Ze ontvangen hun gasten goed en vragen naar geen geloof. Pas alleen op dat ge niet op een vastendag komt!"*

Nu, zoo kwam 't ook uit. Op de kaart gezien was de afstand van Amsterdam tot Venlo

(maar zoover behoeften we niet eens te gaan) een aanmerke-ke distantie, maar met den sneltrein viel 't traject erg mee: drie uren ongeveer de route liep over
640 Utrecht, 's Hertogenbosch, Bokstel en Helmond; het tusschenstation, waar we moesten afstappen, droeg den ongewonen naam van *Amerika*. Welnu, in het eigenlijke, het werelddeel *Amerika*, had ik wel een *Batavia* aangetroffen, waarom niet in Holland een *Amerika*!

De verandering in de trekken van het landschap, naar gelang we verder zuidwaarts kwamen, was zeer goed merkbaar. De welige weilanden en 't hoog opgaand hout verdwenen; hei en jonge sparren kwamen er voor in de plaats. Zelden eens een flinke boerenhoeve, of een welvarend en helder dorp; 't waren meest onaanzienlijke, geringe woningen, oogenschijnlijk van daglooners en kleine boeren, wat we langs den weg zagen. "Dat is ook al wat men met dezen armen grond kan doen!" zei mijn metgezel, "er dennen op planten. Die willen er ten minste nog groeien, en op die wijze brengt men een beetje humus op den grond. Ofschoon Ericus zegt, dat men te gelijker tijd ook de luttele groeikracht, welke in den bodem zit, daaraan onttrekt, dewijl het wassend geboomte die verbruikt. De geleerden zijn 't hier oneens."
645 Af en toe komt ook bouwland te voorschijn, maar schraal bouwland. Klaarblijkelijk is 't enkel het bovenste en dunne korstje van uitgestrekte zandgronden, door verwerking en door bemesting in rentegevend land veranderd. Dan volgt weer de bruine heide en daaroverheen de eentonige strooken van aangeplante dennen en sparren, 't Is over 't geheel een onaanzienlijk landschap en waarvan 't in de Schrift zou heeten: "Kaalheid is over Gaza gekomen!"

655 Steeds verder oostwaarts brengt ons de trein, totdat we de grens tusschen de provinciën Noord Brabant en Limburg over zijn; we bevinden ons in de Peel. "Wat zijn dat voor stapels?" en ik wijs mijn reiskameraad op vierkante hoopen, bruingrauw van kleur tamelijk hoog en ongefatosoeneerd in den vorm, waarmee net vlakke landschap van afstand tot afstand is afgezet.

665 Ik denk: steenen. Waarschijnlijk heeft men hier als plaatselijke industrie steenbakkerijen."
Hier glimlacht een van onze medepassagiers en zegt:
"Met zulke steenen zou ik niet graag een huis bouwen, 't Zijn turven, meneer, turven! En nog wel van de minste kwaliteit; 't is het zg. grauwe veen, de bovenste en vrij
670 nuttelooze aardlaag, waarmee men vroeger in 't geheel geen weg wist en die men zelfs van het terrein moest wegvoeren ten einde bij de iets dieper liggende turf te komen. Zoo ergens, dan werd hier het spreekwoord bewaarheid: "in 't veen ziet men op geen turfje." Maar sedert de turfstrooiselfabrieken in werking zijn gekomen, heeft men ook voor deze waardeloos geachte grondstof het débouché gevonden".

675 We hebben de stations Deurne en Helenaveen achter den rug; thans komt *Amerika*. En waarlijk, daar staat pastoor Jeukers op het perron. We hadden hem vooraf belet gevraagd en hij had ons op heuschen toon het antwoord gezonden dat we gerust bij hem konden aankloppen. Tafel en bed zouden gereed staan. Alleen, geen illusiën omtrent eene bloeiende landbouwkolonie; die mochten we thuis laten. Ericus had dat alles veel te mooi voorgesteld, en behalve de rhetorische versieringen van zijne rede kwamen ook de welwillende overdrijvingen voor zijne rekening.

Heerom was eene korte, welgedane figuur, met blozend en gevuld aangezicht, ietwat boersch van uitdrukking. Trouwens, het is eene bekende daadzaak dat, waar de protestantsche geestelijken veelal tot den deftigen burgerstand behooren, de R. K.
685 kerk hare priesters en hare geestelijke zusters dikwijls uit den landbouwersstand recruteert. Het zwartviltten pastoorshoedje en de geestelijke soutane deden dit rustieke in 's mans uiterlijk intusschen eenigszins vergeten, terwijl onder dat zwart en stemmig gewaad een buikje niet te miskennen viel.

"Hier hebt ge nu dat weidsche *Amerika* van de amsterdamsche lezing", zei pastoor, nadat zijne vleezige hand de onze had geschud. "Ge ziet, 't is een plek midden in de hei, 't is *au beau milieu* van het limburgsche achterland. Die verspreide huizen, welke ge daar tusschen de turfhoopen ziet, zijn de arbeiderswoningen; want behalve een paar ambtenaren en spoorweg-geëmployeerden wonen hier niet anders dan arbeiders. Onze kleine gemeente telt ongeveer 600 zielen en behoort onder het grootere dorp
695 Horst, het volgend station den kant naar Venlo op. 't Is niet eens eene oorspronkelijke bevolking, de meesten zijn van elders gekomen. De eigenlijke trafiek in deze streek, derhalve ook in de naburige koloniën Helenaveen en Griensveen, in de turf, zoo voor brandstof als voor bouwtrafiek; of althans ik ben bezig het te probeeren!"

700 "Dat is zeker brandhout!" zegt mijn reisgezel, en wijst op een paar goederenwagens volgeleden met jonge dennenstammen.
"Neen, alleen de wortels dienen daarvoor. Die worden als brandstof gebruikt in kalkovens; de stammen zelve gaan meestal de grens over naar Duitschland, waar ze in

705 de mijnen gebruikt worden om de schachten en gangen te schoren. Of ook worden ze op de plaats zelf verwerkt, tot ruwe emballage voor de pakken turfstrooisel. Maar 't is meest jong goed. Wanneer zoo'n aanplant een jaar of tien gestaan heeft, dan wordt ze gerooïd, de wortels uit den grond gepeuterd en die grond zelf omgewerkt tot bouwland. Natuurlijk met meststof. Zonder dat krijgt men hier niets gedaan!"

710 Zoo pratende zijn we den mullen zandweg op gewandeld, die van het kleine station de hei in voert. Spoedig komt de kleine kerk in 't gezicht, nog met den gloed der nieuwheid overtogen, en daar naast de pastorie. 't Is verreweg het fraaiste gebouw van dit Amerika. Beide, bede- en woonhuis, getuigen van de ruime beurs waarover de Kerk beschikt en waarmee zij hare bolwerken opricht hier in 't veen van een achterhoek, daar in het centrum van een hoofdplaats, waar slechts de belangen van de

715 Ecclesia militans dit vereischen. Maar tevens valt mijn blik op een vrij armelijke woning met het opschrift Rust wat, en aan de voorzijde: "Café New-York."

"Ja ja", zegt onze gastheer glimlachend, wanneer hij mij dien kant op ziet kijken, "ook hier vindt ge het gezegde bevestigd dat, waar Onze Lieve Heer een kerk opricht, de duivel er een kroeg naast bouwt. Evenwel moet ik tot eer van mijne parochianen zeggen, dat ze dien herbergier niet rijk zullen maken. 't Is over 't geheel goed volk, geen drinken en twisten, geen anarchistische theorieën en geen bekkensnijden! Daarbij trouw in de vervulling van hunne godsdienstplichten. Alleen, ze zijn wat ultra-voorzichtig.... zal ik maar zeggen, wanneer 't op geld uitgeven aankomt. Daar

720 redeneer ik nu reeds maandenlang om hen tot de oprichting eener kleine coöperatieve zuivelfabriek over te halen, gelijk er in den omtrek reeds eene staat, die goede resultaten geeft. Maar aan dat oor zijn ze doof. Heerom moet maar eens over wat anders preeken. Mag ik de heeren verzoeken...."

725 Tegelijk opent hij ons de deur zijner woning.

730 Wij komen in een ruime, zindelijke gang, met blauweplavuizen bevloerd, de muren versierd met eenige gekleurde lijsten en arabesken. Een fraaie glazen deur sluit aan de achterzijde die gang af en daaruit komt ons tegemoet vooreerst een muisvaal puchhondje dat, minder verdraagzaam dan zijn meester, de vreemde bezoekers begint aan te blaffen.

735 Daarna een grof en nuchter vrouwmensch, breed-gebouwd, kort op de beenen en zwaarlijvig. 't Is eene grosse cornmère, gelijk ik haars gelijken zoo vaak op belgische markten en straten had gezien, het hoofd gedekt met een soort van bagijnemuts, het lichaam voor de bovenste helft gewikkeld in een dikken omslagdoek, daaronder een donkergrauwen rok, en muilen aan de voeten. 't Was de meid-huishoudster van zijn eerwaarde, een vrouwelijk factotum, tegelijk keukenmeid, huisbediende, verstelnaaister, schoonmaakster, huismeesteres en wie weet wat al meer.

740 Slechts een paar fluisterende woorden wisselde zij met haren meester, en spoedig kwam zij aansloffen met een kistje sigaren en een flesch portwijn. Wij waren in eene zijkamer gelaten, die aan de voorzijde uitzag op den kleinen tuin welke het huis omgaf; een zanderig hofje, waarbinnen eenige schrале heestertjes stonden, en in de bloemperkjes een aantal tulpenbollen, nauw uitgebot, hun best deden om in den kunstmest voorttetieren. Het vertrek was burgerlijk netjes gemeubeld, zonder de minste luxe. Op den schoorsteen een crucifix tusschen een paar ordinaire vazen, enkele gravures van eene gewijde voorstelling tegen het donker behangsel, gewone maar

745 helder witte vitrages voor de ramen, een goedkoop gestreept karpert op den geschilderden planken vloeren langs de wanden eenige ouderwetsche stoelen en eene dito commode.

"Een koloniënstichter ben ik niet," zoo ving de pastoor aan, toen we onder een sigaar en een glas wijn bij eenzaten. "Ik alleen zou niet kunnen doen 't geen eene georganiseerde vennootschap met maatschappelijk kapitaal vereischt, of waartoe b. v. het Leger des Heils in staat is. Ik moedig alleen aan en ik geef het voorbeeld. Ik heb eenig geld in dezen grond gestoken om den menschen te laten zien, dat er nog wel iets meer in steekt dan turf. Want onze veenboertjes zijn voorzichtig en wagen zich niet op ijs van één nacht. De menschen verdienen hun geld ook te moeizaam dan dat ze

760 iederen gulden niet zouden omkeeren alvorens dien uit te geven. Ik heb nu wat grond gekocht en wat mest, ik heb dien laten bewerken, waardoor eenigen nog een goed dagloon verdienden, en vervolgens verpacht. Op een stuk gerooïden boschgrond b. v. heb ik een drietal tuinders uit Holland neergezet, thans bezig zijn met dien grond om te werken, te effenen en te bemesten, ten einde er dan erwten, boonen en augurken te planten. Slaagt die proef dan zijn we een heel eind verder, want dan heeft de bodem zich uitgewezen als geschikt voor de warmoezerij en dat kan een fraaien stuiver in 't laadje brengen."

765 "Waarom geen granen geplant?" vroeg ik. Heerom schudde 't hoofd. "In granen is reeds lang overproductie," zei hij. "De prijzen zijn in de laatste jaren zoo laag geweest,

770 dat ze nauw de productiekosten dekten. Amerika (natuurlijk niet dit Amerika) brengt met zijne machinale bewerkingsmethoden en zijne ontzaglijke akkervelden zulke hoeveelheden aan de markt, dat onze boeren daar niet mee concurreeren kunnen. De vee prijzen houden den wagen nog weer zoowat in 't spoor, maar de toestand is zorgelijk en de emigratie-cijfers toonen dat genoegzaam aan. Wij hebben reeds te veel
 775 boeren, die "achteruit boeren." De verhoudingen zijn zóó, dat van de tien landbouwers er misschien één is die winst maakt, en één die *quitte* speelt; de overige acht komen niet rond."

"Maar wanneer dat het geval is," merkt mijn reisgenoot op, "wie wil dan boer zijn?" "Hm!"— en pater schonk ons nogmaals een koppig glaasje in — "het is hier zoozeer geen kwestie van willen, als wel van moeten. De meesten zijn boer van 't eene geslacht op 't andere en kennen niets anders dan hun vak. Wie geheel aan lager wal komt, moet zijn verhypothekeerd boeltje van de hand zetten en van baas knecht worden. Voor 't overige houdt men vol zoo lang men kan en hoopt op betere tijden."

"In 't zuiden dezer provincie heb ik toch flinke en royale boerenhoeven gezien!"
 785 "Ja, *pachthoeven*, maar niet altijd eigendom. Ze behooren aan de adellijke kasteelen; ook wel eens (hier kuchte pastoor even) aan de geestelijkheid, maar 't blijft de vraag hoe de zetbaas zelf er mee uitkomt."

"Waarop bestaan dan uwe zeshonderd parochianen?"
 "Hoofdzakelijk op het loon van den fabrieksarbeider, dat van f6 tot f9 en meer
 790 bedraagt. Er zijn hier wel een half dozijn turfstrooiselfabrieken in exploitatie en eenige daarvan concurreeren scherp, ook ten aanzien van het arbeidsloon. In zijn vrijen tijd bewerkt de man den grond, welke de maatschappij hem bij zijn huisje in bruikleen heeft afgestaan en zoo gebeurt het wel dat men de menschen bij maneschijn nog op het veld ziet. Ofschoon nu slechts weinigen het tot welvaart brengen,
 795 eigenlijke armoede, huiveringwekkende armoede, gelijk ze bij u te Amsterdam en in iedere groote stad gevonden wordt, bestaat hier niet. Eenieder weet zich redelijk wel te bedruipen. "Elck sijn glas, elck sijn wijf!" — gelijk onze vaders het uitdrukten."

"En zijn 't alle hollandsche vennootschappen, welke dit gedeelte van de Peel tot
 800 ontwikkeling brachten?"

"Allen? neen. Misschien hebt ge wel de borden gezien langs de lijn, met het opschrift THE GRIENDTSVEEN MOSSLITTER COMPANY LIMITED, en waggons waarop geschreven: COMPAGNIE DE LITIÈRE DE TOURBE. Dat duidt reeds op vreemd kapitaal. De maatschappij te
 805 Griendtsveen is wel de grootste en wanneer ge aan het dichtbijzijnde station komt, dan zult ge den omtrek letterlijk bedekt vinden met turfstapels. Enkele daarvan hebben omvangrijke afmetingen, 't zijn letterlijk vestingen van turf. Dat is dan ook de wintervoorraad. Bij vriezend weer of zware regens is de veldarbeid niet wel meer vol te houden en dan neemt men het materieel voor de fabrieken maar van die stapels, welke in den zomer zijn opgetast. Na 't eten zullen we eens van die installaties
 810 bezichtigen. De heeren zullen mij even willen excuseeren ..."

Onze gastheer stond op en begaf zich naar zijn achterhuis, denkkelijk om met Hare Dikheid te confereeren over de tafel. Hij had ons, heengaande, eenige couranten toegeschoven tot tijdkorting, couranten, wier namen ons vreemd genoeg in de ooren klonken. Hadden wij ze te Amsterdam ooit op een leestafel gezien?
 815 Daar was b. v. *De Zoom*, Nieuws- en Advertentieblad voor Bergen op Zoom en omstreken, *De Vraagbaak*, *de Reizende Nieuwsbode*, *de Nieuwe Tilburgsche Courant*, enz. Bekender klonken reeds de namen van *Provinciale Noordbrabantsche Courant* en *Limburger Koerier*, beiden goed katholiek.

"Luister eens naar dit staaltje van de landstaal" — zei mijn tochtgenoot, die het laatstgenoemde blad in handen had. "Dat men het provinciaal dialect zoo spreekt, verwondert mij niet; dat is zoo in bijna ieder gewest. Maar wel dat men het zoo drukt, 't Is een advertentie, die betrekking schijnt te hebben op de recente vastenavondfeesten:

Radikaal-impressionistische

PUFFERKES-PARTIJ

in Momus tenpel

met alle agreminten, compleminten en instreminten die bij een dergelik gestereotypeerd Momusfleest huuren (behooren) en en er metwerking van ene koddige vreemden étranger, dee neet hei van dan is.

Om oet te scheien met 't begin:

Oetdeiling van 2200 wittebroejer (wittebrooden) aon den erme.

Dee neet gemaskeerd of gedeguisseerd kumpt, moot in baltoilet zien.

840 "Ja, 't is een vreemde taal voor zoo'n *étranger* die niet hier vandaan is !" – erkende
 pastoor Jeukers, die weer binnenkwam. "Geen wonder echter, want Limburg heeft in
 vroeger tijd reeds zooveel heeren moeten dienen, 't Is duitsch geweest, bourgondisch,
 spaansch, hollandsch en fransch; het weet haast niet meer à *quel saint se vouer*. De
 steden hebben iets weg van 't belgische type, maar aan den oostkant zijn de duitsche
 grenzen weer dicht bij. Komt ge in Venlo, dan zal 't u opvallen dat men daar voor
 845 eenzelfde inrichting wel drie verschillende namen heeft en die boven de deur
 afficheert; hier *Schenk-wirthschaft*, daar *Estaminet*, ginds *Tappery*.

"En," liet hij er glimlachend op volgen, "ze schrijven zich allen zoo MET VERGUNNING,
 naar 't wel schijnt."

"Mag ik u thans verzoeken mijn bescheiden disch te deelen?"

850 Hij ging ons thans voor naar een tweede zijkamer, die zich aan den anderen kant van de gang
 bevond, en in inrichting en meubileering niet wezenlijk verschilde van de eerste.
 Hier stond de tafel gedekt, waaraan wij ons neerzetten. Pastoor boog zich even
 voorover, maakte het teeken des kruises en verzonk eenige oogenblikken in prevelend
 nadenken, waarin wij hem natuurlijk niet stoorden. Evenmin de dienstbare, die met de
 soepterrine achter de deur stond. Alleen het puckhondje scheen aan ons het
 855 kettervleesch te ruiken en bromde zachtjes een waarschuwing, gelijk zijn kaniën
 instinct hem dat scheen in te geven.

"Wij volgen hier de wijze van 't land," ving zijn eerwaarde, zich oprichtende, weder
 aan"; wij verrichten onze devotie voordat we den maaltijd aanvangen. Bij u te
 Amsterdam weet men daar misschien zoo niet van, heden ten dage, maar stellig was 't
 860 volgens oud gebruik. Zegt niet vader Cats:

Houdt dit voor d'eerste tafelwet:

Zit waar de waard u nederzet.

Doch of je staat, of dat je zit,

Maak dat je God te voren bidt,

opdat je zegen krijgen meugt,

En zoo geniet je regte vreugd.

870 Verder, om één ure houden we onzen hoofdmaaltijd, anders dan in de hollandsche
 hoofdsteden, waar men dat wel eens zes uren later doet. Voor de rest een stevige
 avondboterham met thee, koud vleesch, een paar eieren of een kliekje van den vorigen
 dag. Denk nu niet dat ik dit zeg om u op iets voortebereiden; 't geen ge hier op
 tafel ziet, is alles versch met den trein aangebracht."

875 Inderdaad, de maaltijd is eenvoudig, maar goed. Eerst een krachtige soep, daarna
 groote sneden gebraden ossenvleesch, met aardappelen en malsche andijvie; vervolgens
 schapenvleesch met appelmoes, en een paar vruchten als dessert. Een en ander
 doorgespoeld met een flesch rooden bordeaux.

880 Wanneer de tafel is afgenomen en het kistje sigaren de ronde heeft gedaan, vertelt
 pastoor nog 't een en ander over zijne indrukken en ervaringen, over de personen die,
 door eenzelfde doel als wij gedreven, hem in deze eenzaamheid kwamen opzoeken, over
 zijne verhouding tot het gemeentebestuur, de geschiedenis der kolonie Amerika, enz.
 Vervolgens trekken we onze winterjassen aan, want er blaast een gure wind over de
 heide, en wandelen naar buiten, het mulle zandpad op.

885 "Hier," zegt onze leidsman, en wijst op eene kleine boerderij, "woont een man, die op
 deze plaats kwam met tweehonderd gulden in den zak en het daarmee zoo ver gebracht
 heeft, dat hij nu een eigen woning bezit, grooter dan die van de andere bewoners, met
 landbouwgerei, vee, een flinken lap grond er om heen, enz. Ericus, naar ik hoor,
 heeft dien man als voorbeeld aangehaald en volgens zijne voorstelling zou men gaan
 gelooven, dat nu wel iedereen met tweehonderd gulden zich dezelfde toekomst kan
 890 meegeloopen; daarbij, hij heeft zuinig geleefd, geduldig gulden bij gulden opgespaard
 en zich die kleine genoegens en kleine overtolligheden ontzegd, welke het leven
 versieren en verfraaien; hij heeft dat een halven menschenleeftijd volgehouden en zoo
 is hij eindelijk op ruim zestigjarigen leeftijd de man geworden, die thans als
mustergiltig wordt aangehaald door "landbouw-specialiteiten."

895 Zal het echter ook anderen zoo meeloopen? Zullen ook anderen het van zichzelf
 verkrijgen kunnen om jaar in jaar uit een leven als van een werkpaard voort te
 zetten, en vrouw en kind in dat leven te doen deelen? Ik geloof het niet. Ik geloof
 niet eens dat die man, welke een pionier van deze streek was, wederom hetzelfde
 resultaat zou bereiken, stond hij thans nog eens weer met zijne tweehonderd gulden
 900 hier midden op de hei".

Wij kwamen nu voorbij het veld, waar de drie tuinders bezig waren hun van heerom
 gepachten grond te bewerken: bijkans twee bunders.

905 Deze kwam er nog eens op terug hoe gaarne hij 't zou zien dat deze lieden, die met de warmoezerij van kindsbeen af bekend waren, er in slaagden om aan den heidegrond van de Peel dezelfde veldvruchten af te dwingen als ginds, aan den bodem van Zuid-Holland.

"Want zoo die proeven gelukken," voer hij voort, "dan is de grond daardoor aanmerkelijk in waarde gestegen; en wie weet of, bij voortgezette bewerking en bemesting, de bloembollencultuur er niet mede gedijt. De cijfers van de waarde van 910 zulke gronden klinken ons hier fabelachtig in de ooren. Een bunder braakliggende heidegrond in deze streken is, van een gunstig gestemd gemeentebestuur, allicht voor vijftig gulden te bekomen. Maar nog dezer dagen is te Hillegom, in den omtrek van Leiden, een perceel van nog geen vier bunder, 't welk zich eigende voor de hyacintencultuur, verkocht voor ruim twintig mille!

915 Welk een vooruitzicht!

"Maar" – ging hij peinzend voort – "ik zal al blij wezen wanneer ik hier mijne augurkjes zie groeien, of 't mocht me ter zake van mijne groote verwachtingen eens gaan als Perrette met haren melkpot, waarvan de fabel mij van de schoolbanken nog is 920 bijgebleven:

Quel esprit ne bat la campagne,
Qui ne fait châteaux en Espagne!

Ook mijn melkpot mocht eens breken, en ik zelf *Gros-Jean comme devant* blijven." Een eind verder kwamen wij aan de school.

925 De meester stond op een zandvlakte daarachter zijne kippen te voederen. Pastoor vertelde ons dat hij tegelijk herbergier en logementhouder te Horst, en schoolmeester in Amerika was. Hij dreef zijne nering gelijk Jan Steen zijne tapperij (waarvan hij zelf de beste klant was).

930 – het mes houdt twee kanten,
Zit Jan voor zijn ezel, zijn Griet dient de klanten.

D. i. de vrouw hield de herberg in 't eene, en de man de school in 't andere dorp. Als bijzaak had hij hier eene hoenderfokkerij, maar hoe 't daarmee ging, dat zou hijzelf ons wel vertellen.

935 Nu, 't was eene lijdensgeschiedenis.

"We hadden," vertelde dit hoofd der school ons, nadat we zijne kennis gemaakt hadden, "reeds alles in orde gemaakt voor eene fokkerij, toen mijn compagnon op den goeden 940 inval kwam om eens eerst poolshoogte te nemen bij reeds bestaande inrichtingen over de duitsche en belgische grenzen. En 't geen we daar zagen, was van dien aard, dat we blij waren de zaak ongedaan te kunnen laten en er af te komen met de kosten van voorloopige installatie. Dit – en hij wees op eenige perken en loopers van volière-gaas – met circa honderd vijftig kippen is het eenige, wat mij aan de zaak herinnert. Die groote hoenders in het linksche hok zijn Brahma's en die witten in het rechter: 945 Italianen; die grijs gespikkelde zijn inlandsche, die geelbruine Cochin-China's. Daar is mijn fraaiste haan: een goud wyandotte, doch kraaien doet hij niet meer."

"Hij is zijn kam kwijt!" merkte de pastoor op.

"Ja, dien heeft hij verloren in 't gevecht, tegen dien grooten witten Italiaan, welke er echter ook een veer bij gelaten heeft. En zoo komt het al weer uit wat Vondel in zijn *Gijsbrecht* zegt:

950 Noit kraeide een haan als hem de kam was afgebeten.

"Maar waarom is zoo'n onderneming niet rentegevend te maken?" vroeg onze pastoor weder.

955 "Omdat", antwoordde stekelig de school monarch, "het mij daarmee gaat krek als u met uwe landbouwzaken. De risico is te groot. In den winter houden de meeste kippen op met leggen, derhalve kosten van onderhoud zonder baten. In den zomer leggen ze, maar vind maar eerst eens solide en vaste afnemers, bij de tegenwoordige concurrentie. Kon men ze los laten loopen, gelijk de boeren het de hunne laten doen op eigen weiland, dan kosten ze bijna niets aan onderhoud. Maar als ik honderd en vijftig kippen hier 960 zou los laten, dan zouden ze vooreerst mijn eigen moestuin, en daarna die van de burenen vernielen, waaruit dan allerlei moeilijkheden zouden ontstaan. Gezwegen nog van de vele wegloopers, ik moet ze dus opsluiten, en – voederen. Eindelijk, men kan veilig op vijftientwintig procent sterfte rekenen. Waar blijft nu de winst?"

965 "Ja, als ge 't zóó uitreken, dan is er geen winst", erkende ik. "Maar dan verwondert het mij, dat u hier nog zooveel kippen bij elkaar hebt."

"Dat komt, meneer!" – en hier vertoonde zich een sarcastische trek op het gezicht van het hoofd der school – "omdat ik veel van een kippenkluijfe houd. En pastoor ook!" – fluisterde hij mij zachtjes toe.

970 Doch pastoor hoorde 't niet, dat meester uit de school klapte. Hij stond met een
 onderzoekend oog voor eenige ledige hondenhokken, die zich naast de kippenloopers
 bevonden, en die blik scheen te vragen: waar zich wel de voormalige bewoners zouden
 bevinden?

"Ja, ik heb vroeger ook honden gefokt", erkende de onderwijzer, "maar ook daarmee heb
 ik geen zij gesponnen. De sterfte is hier niet zoo groot als bij kippen, maar ze
 975 kosten meer aan onderhoud. En wat de handel betreft, een paar b. v. zal men van de
 hand zetten tot een redelijken, zelfs tot een goeden prijs. Maar met de rest blijft
 men ook zitten, en dan is de scha toch weer grooter dan de winst.
 Duiven heb ik ook gehad, en ze konden hun voedsel op de hei niet vinden, ze moesten
 ook uit de hand gevoerd worden en tot dank bevuilden ze alles in hunne omgeving, 't
 980 Is een liefhebberij voor een rijken particulier, geen geldwinning voor een armen
 schoolmeester ..."

Bij deze woorden zette het hoofd der school, wiens buikje bijna zoo rond stond als
 dat van heerroom, zich op de vélôcipedè, waarmede hij gewoon was dagelijks den afstand
 tusschen Horst en Amerika af te leggen, en verdween in snelle vaart uit onze oogen.
 985 "Nu naar de turfstrooiselfabriek!" zei onze pastoor. Eene korte wandeling bracht ons
 derwaarts. De installatie was zeer eenvoudig, eigenlijk niet veel meer dan een
 complex van houten schuren en keten. Alleen het machinehuis, waar de vereischte
 beweegkracht voor drijfriemen en tandraderen werd geproduceerd, en de tamelijk hooge
 schoorsteen waren van steen gebouwd. Als brandstof dienden kolen, van elders per
 990 trein aangevoerd, met een bijslag aan inheemsche turf en dennenhout.
 Een duitsche hoofdopzichter ontving ons beleefd en toonde het kunsteloos procédé. "De
 veenkorst daarbuiten", zoo onderrichtte hij ons, "wordt met breede spaden gestoken en
 de langwerpige-vierkanten blokken of stukken opgestapeld. Zoo'n stapel moet echter
 herhaaldelijk gekeerd en omgezet worden, aler alle turven winddroog zijn. Dan worden
 995 ze met kruiwagens naar de fabriek gevoerd, op een houten zoldering geheschen en
 vandaar in dezen trog of trechter overgestort. Hier heeft het vermalingsproces
 plaats, door machinaal bewogen tanden en raderen. De verbrokkelde grondstof komt nu
 in een pers op de wijze van een tabakspers, een vierkanten bak met openslaande
 wanden. Hier wordt ze in kubussen geperst, met een paar ijzer draden omwonden en
 1000 voorts met een raam van dennenhouten spanten in het verband gehouden. Dan is ze klaar
 voor het vervoer; en de pakken zijn, na de persing, zwaarder dan men van zulk een
 lichte stof als deze losse turf denken zou: circa honderd en vijftig kilo.
 "Maar waarvoor," vroeg mijn tochtgenoot, "wordt dat goedje eigenlijk gebruikt; en hoe
 komt het dat zulk eene onaanzienlijke grondstof een geheelen tak van industrie in 't
 1005 leven kan houden?"

Waarop onze zegsman antwoordt:
 "Hoofdzakelijk leven wij van de paardenstallen. Deze verbruiken het meeste
 turfstrooisel; het wordt als "legger" onder de paarden gestrooid en vervangt aldus
 het stroo. De verzending heeft plaats naar andere gedeelten des lands, maar ook naar
 1010 Engeland, ja zelfs naar Amerika; de pakken met die bestemming worden ook iets
 steviger geëmballeerd. Het fijne mulle turfstrooisel (en hier toonde hij ons een
 handvol, die naar gemalen eikenschors geleek) dat afzonderlijk wordt opgehoopt, wordt
 voor desinfectie en isoleering gebruikt, ook bij privaten ..."

Hier overviel heerroom een vervaarlijke niesbui, daarop mijn kameraad, toen den
 1015 opzichter, kort daarop mijzelfen - het was een aanstekelijk niezen, en de oorzaak was
 niet ver te zoeken, 't Waren de fijne, in de lucht zwevende turf-atomen, welke hier
 de atmosfeer vervulden en ons de slijmvliezen prikkelden.
 Alleen de arbeiders, welke bij de pers stonden en de pakken hanteerden, niesden niet.
 Gewis waren zij door het voortdurend verblijf in het turfpakhuis reeds "doorgeziekt."
 1020 "'t Is zoo goed als had men ons een snuifje gepresenteerd !" merkt mijn reisgezel op.
 "En zie eens hoe we er uitzien! Als turfdragers!"
 Inderdaad, wij waren als met turfpoeder bestrooid. Terwijl de opzichter ons het
 procédé uitlegde en de machinerie, waren wij ongemerkt bepoeierd geworden door het
 stof dat opvloog, telkens wanneer de zware pakken uit de pers gewenteld werden en met
 1025 een smak op het plankier terecht kwamen.

"Nu, 't hindert niet!" zei pastoor, zijn hoedje uitkloppend, "'t Is maar droog stof,
 "zoo droog als St. Nicolaas' broek", gelijk we hiertelände wel zeggen. Wat dunkt u,
 zullen we nu nog even een huismanswoning bekijken?"
 Daarmee namen we al niezende ons afscheid en togen over de hei verder naar een der
 1030 verspreid liggende huizen. Waarbij onze leidsman ons onderrichtte dat het de woning
 van den schoenmaker was, noodzakelijk ambachtsman in eene kolonie gelijk deze. Voorts
 waren er nog twee winkeliers, waarvan de een tevens bakker, de ander herbergier was;
 twee timmerlieden, twee metselaars en een smid. De rest waren allen arbeiders of
 kleine boeren.

- 1035 't Was een gewone arbeiderswoning die we voor ons zagen: twee kamers, een achterhuis met keuken, een zolder, mestplaats, pomp en schuurtje. Alles van steen, behalve het schuurtje. In 't voorhuis stond de ledige driepoot en stak de pikdraad nog in een paar half afgewerkte turftrappers, als ware de huis baas zooeven eerst van den arbeid opgestaan. Achter stond de vrouw des huizes aan de waschtobbe te plassen en te
- 1040 plonsen, met een gelaatskleur getaand door de voortdurende inwerking van zon en lucht, en een paar grove wollen kousen met aanzienlijke hiaten er in. "Daar hebben we 't al!" zei pastoor glimlachend "smidspaarden en schoenmakerswijven loopen 't meest barrevoets'" – gelijk ons spreekwoord zegt.
- 1045 Er doolden eenige kippen om het huisden achter in het kot knorde een varken. Geen ander vee was hier te zien, ofschoon de kolonie een vijfenzeventigtal koebeesten telde. Wat het meest opviel en een gansch niet behaaglijken trek in het landschap vormde, was de afwezigheid van plantsoen. Nergens boomen, nergens siergewassen en struiken, niets dan de eentonige strooken dennenhout in de verte en de grauwe turf hoopen; kaal en naakt staken de huizen af tegen de vale heide, die slechts eenmaal 's
- 1050 jaars met levendiger tinten zich tooit, wanneer de paarsche en de witte erica's, de gele bremstruiken en verdere heidegewassen aan 't bloeien gaan. Toch bestond Amerika reeds een tiental jaren; mij dacht: de menschen hadden hier de natuur al wel een handje kunnen helpen.
- 1055 Terugkeerende naar de pastorie ledigden wij er een glas op den voorspoed der kolonie. Pastoor Jeukers sprak met eenige bekommring van den tijd, waarin voor hem het klokje van scheiden zou slaan en de bisschop van Roermond hem naar elders overplaatsen. "Natuurlijk", zei hij, "men hecht zich aan den grond, vooral wanneer men heeft meegeholpen om dien tot ontwikkeling te brengen." Daarmee liet hij ons gaan.
- 1060 Met een handdruk namen wij afscheid van den man, die voor deze oorspronkelijk barre en dorre streek meer had gedaan dan hij ons wel vertellen wilde, die de weldadigheid van den practischen, bijna van den boerentant betrachtte en op zijn geestelijken arbeid genoeg tijd wist uit te zuinigen om als landbouwerbaanbreker op te treden voor eene gemeente, die zich zonder hem allicht bij 't turfsteken zou gehouden hebben.
- 1065 * * *
- "Gij zult er niet veel bijzonders vinden" had pastoor Jeukers ons gewaarschuwd, toen hij hoorde dal wij de reis gingen voortzetten naar Venlo; en zoo kwam 't ook uit. Wij vonden eene provinciestad van 10 a 12000 inwoners, tevens eene garnizoensstad. Craandijk. *Wandelingen door Nederland*, die we als een soort van reisgids hadden
- 1070 meegenomen, vertelde er evenmin veel goeds van. Wij vonden er deze regels: "Het voorkomen van Venlo is ten eenemale uitheemsch. Niet alleen vinden wij er de groote koetspoorten en de ruime binnenpleinen, die wij ook in Noord Brabant aantreffen, maar ook de muren van donkere ongevoegde baksteenen, waarin de vensters en deuren zonder kozijnen zijn gemetseld, die aan de Duitsche huizen vaak een zoo
- 1075 ongezellig uiterlijk geven, terwijl de witte, grijze, groene, of rozeroode pleister op vele woningen en het behangselpapier in de voorhuizen en gangen er ruimschoots toe bijdraagt om den bezoeker van Venlo buiten de grenzen van zijn vaderland te verplaatsen. Die bonte kleuren geven hier en daar iets vriendelijks en vrolijks aan de straten, en de groote blauwe karren, de blauwgekielde voerlieden, de zware paarden met hun overvloedig met koperwerk en roode kwasten uitgemonterde tuigen en de
- 1080 klinkende klokjes aan den hals, maken zich verdienstelijk door er eenige levendigheid in te brengen. Want overigens is Venlo eene doodsche, sombere stad, waar niet veel is wat het oog aangenaam aandoet". Daarvoor echter is het eene stad met een historisch verleden.
- 1085 Vroeger behoorde het tot het hertogdom Gelder, en deed in belangrijkheid alleen voor het naburige Roermond onder. In den graventijd werd van vier der voornaamste hollandsche geslachten gezegd:
- Brederode de edelste,
Egmond de oudste,
1090 Wassenaar de rijkste,
Arkel de stoutste.
- Zoo gold, ten aanzien van het vroeger zoo machtige hertogdom Gelre, het volgende van de vier voornaamste steden:
- 1095
Roermond de grootste,
Nijmegen de oudste,
Zutfen de rijkste,
Arnhem de lastigste,
- 1100 Te Venlo echter werd omstreeks het jaar 1715 tusschen de Algemeene Staten en den

1105 koning van Pruisen een verdrag gesloten voor de grensregeling, waarbij een "Vredepaal" werd opgericht en daar langs een gracht gedolven. Die oude demarcatie-lijn is thans nog de grensscheiding tusschen de provinciën Noord Brabant en Limburg. In den vrijheidsoorlog was Venlo beurtelings Staatsch en Spaansch, later Fransch en nog later, in 1830, Belgisch. Het duurde lang voordat zij werd. En 't is de stad ook nog wel aan te zien, dat zij onder den invloed van zooveel verschillende

1110 nationaliteiten heeft gestaan. Er is weinig eigendommelijks, weinig locale kleur. De St. Maartenskerk en het raadhuis zijn de beide voornaamste gebouwen. In de eerste een koperen doopvont met kunstig giet-, en een kansel met fraai snijwerk; het tweede imponeert voornamelijk door zijn statigen gevel, begrensd tusschen twee hooge torens en met eene voorpui waarlangs de dubbele trap omhoog klimt. Overigens de gewone winkels, al of niet gemoderniseerd, stijllooze burgerhuizen, stijve pleinen en ijzeren pompen, bij welke veelvuldig het beeld der H. Maagd wordt aangetroffen. De

1115 meeste drukte heerscht nog aan het spoorwegstation, waar de lijnen op Nijmegen, 's Hertogenbosch, Maastricht, Gladbach en Wesel elkaar ontmoeten. Het hotel Gerritzen, waar we afstappen, is een ouderwetsch burgerlogement. Geen kwestie van omnibussen aan 't station, of gegalonneerde portiers; evenmin van kellners in zwarten rok, electricische schellen, fransche keuken en dergelijke. Welnu, men zou expres in de provincie gaan logeeren om van dit alles bevrijd te zijn. En

1120 daarmee van het welingericht beroovings-stelsel, 't welk gewoonlijk met al deze zoogenaamde "eischen des tijds" gepaard gaat. Hier betalen we anderhalven gulden voor nachtlogies en ontbijt, en we hebben 't er best voor. De gelagkamer is een beetje donker, maar de tafel is zindelijk gedekt. De waterbroodjes zijn smakelijk en *croquant*, zoo goed als het beste parijsche "pain de

1125 luxe". De boter is blijkbaar *home made*, frisch en geurig; en, naar we stellig overtuigd zijn, vreemd aan de scheikunde en de margarine. De eieren zijn in één woord heerlijk, melkversch, en "pruim-week" gekookt. De kaas zou eene bekroning verdienen op eene landbouwtentoonstelling: ze smelt op de tong. Ware 't de beruchte limburgse kaas geweest, de reuk zou ons zeker gewaarschuwd hebben. Dan is er nog Bredasche

1130 koek, waarin honing, en geen siroop te proeven is. Alleen de koffie ... ja, daaraan ontbreekt wel iets. Niet dat 't het cichorei-water uit de achterbuurt gelijk zou wezen, maar deze provincialen hebben blijkbaar nog niet het rechte benul hoe men koffie moet mèleeren, en tot welken graad van roosting men ze branden moet om het juiste aroma te verkrijgen.

1135 Doch we zijn reeds tevreden dat eene hupsche Limburger deern, half en half juffrouw van 't platteland, ons bedient, en niet de geparodieerde gentleman met den stereotypen kellners-glimlach, den rossig-zwarten rok, den *col de zinc*, het opgevouwen servet en het fooien-begeerige oog.

"Ik meende dat ge reeds ontbeten hadt," merk ik op, wanneer ook mijn reisgezel (die eten kon als een schaapshond, en drinken alsof hij een spons in 't lijf had) zich

1140 tegenover mij aan den disch zet. "Dat heb ik ook, maar toen waren die warme waterbroodjes en zwitsertjes nog niet binnen gebracht; en 't ziet er alles zoo smakelijk uit dat. . ."

1145 "Komaan dan: wij zullen maar beginnen, zei de vos tot de hinnen,* toen had hij den haan al binnen."**

S. K.

* Hennen.

** Limburgsch spreekwoord.

1150 25 mei 1896 **Land-ontginning en alles wat daarop betrekking heeft.**
CLIX. *)
Op welk standpunt staan wij thans ten opzichte van heideontginning?
Mijn verantwoording tegenover mijn latere lezers, die niet weten wat zool

1155 *voorafging.*

't Was een verheffend en indrukwekkend gezicht: die menigte belangstellenden van allerlei godsdienstige en maatschappelijke richting daar onder één dak, in één zaal bijeen te zien.

1160 Wie riep hen daar? Waartoe kwamen zij daar samen? De waardige voorzitter van Het Nederlandsch Landbouw-Comité maakte het duidelijk, en ik voeg er het mijne aan toe. Ik ben toch aan mijn lezers verantwoording schuldig omtrent vasthouden aan wat ik goed en nuttig acht.

1165 Er was eens een stedeling, die als vijfjarig kind verbaasd stond over zijn ervaring, dat een in water geplaatst takje van een muskusplantje het geheele fleschje met wortels vulde en, door het jongentje in een bloempot overgeplant, welig groeide. Een

oud tuinman verschafte hem meerdere stekjes en leerde hem hoe men den grond, die niet is zooals men dien noodig heeft maakt, zooals men hem hebben wil. Zoo hield hij er tien soorten van aarde op na, alle kunstmatig samengesteld, en kweekte daarin ruim
 1170 een 60 planten, alle zelf gestekt of gezaaid. De liefde voor land- en tuinbouw werd hartstocht, en de richting van zijn leven was bepaald. Naar buiten getogen, hoorde hij al spoedig, vooral op de klei: "hier wil dit niet groeien en daar dat niet; de grond is zoo duur; wat is het toch akelig met een boer gesteld."
 1175 Dit trachtte hij te verbeteren, zocht naar de oorzaken en vond er vele, maar bewaarde deze dingen in zijn hart, totdat ze in hem tot rijpheid waren gekomen, veel te veel respect als hij had voor de degelijke, practische, ervaren landbouwers. Wel had hij overal grond onder handen van alle grondsoorten practische ondervinding op te doen. Maar men vroeg hem raad, wenschte zijn hulp, die hij steeds gaarne verstrekte en ...
 1180 al doende leert men. Voor het eerst op heidegrond gekomen, was hij niet minder verwonderd dan zijn omgeving over de resultaten, die hij met de slechtste gronden verkreeg, door die gronden naar hun eisch te bewerken en te doen bewerken. Men sprak van tooverpoeder en betooveren. Weldra volgden zeer velen zijn voorbeeld en kwamen tot dezelfde
 1185 resultaten, als zij dezelfde middelen aanwendden. Alle armoede verdween: meermalen deed noeste werkzaamheid betrekkelijke welvaart ontstaan op meer dan eene plaats. Handen ontbraken spoedig om den grond te ontginnen, boomen te planten, kortom: woeste heiden in vruchtbare streken te herscheppen. Waar het niet kon, zooals men meende, hielp, leerde hij het deed hij het voor, daarbij reeds zeer vroeg hulpbestoffen en
 1190 entaarde gebruikende, welke laatste men als uitstekend erkende, hoewel men niet wist waarom. Steeds echter stuit men op gebrek aan handen bij overbevolking op de klei en in de steden was een twintigjarige ondervinding op dit gebied en, na steeds goed te hebben rondgezien in zijn omgeving, voelde hij zichgedrongen zijn gevoelens en meeningen in ruimer kring bekend te maken en deed dit in *Het Nieuws van den Dag*.
 1195 Groot was de instemming, waarmee dit alles ontvangen werd, eenvoudig omdat het werd gesproken en geschreven van het hart tot het hart. In alle rangen en standen, bij elke godsdienstige en politieke richting, vond hij instemming. Overal deed men wat hij aanbeval en vroeg daarbij zijn raad en hulp, die hij gaarne verstrekte. Veel heide werd ontgonnen, huizen daarop geplaatst, en de bewoners vonden
 1200 er een bestaan op 3, 4 a 5 H. A., de beste, pittigste zonder bijverdienste, de tot knecht geboren, n.l. zij, die niets bezitten en toch zich geen ontbering, geen moeite willen getroosten om tot hun doel te geraken, met bijverdienste. Hun getal is helaas, steeds het grootst en zal het wel blijven. Steeds meer arbeiders kregen stukjes grond, niet om daarop te bestaan, maar om daarin
 1205 een vasten werkgever te vinden in tijden van werkloosheid. Vereenigingen ontstonden, welke practisch onderzochten, wat zij van zijn denkbeelden konden toepassen; de een deed al meer goed dan de andere, en alle bleken "nuttige arbeiders in den wijngaard des Heeren." Hiervoor danke men niet hem, maar het Blad, dat hem gastvrijheid verleende, omdat het hem vertrouwde.
 1210 Op aanhoudend, dringend verzoek van een overgroot aantal lezers droeg de Directie hem tot een brochure te vereenigen, wat hij in hoofdzaak had geschreven over landontginning tot bouwgrond en weide, boomgaard, bosch en tuin, al naar de grond daartoe meer geschikt bleek. Dit plan volvoerde hij gaarne, nam daarin op een plan tot het geleidelijk uitbreiden van buurtschappen tot dorpen van hem zelve en tot het
 1215 opzettelijk stichten van dorpen, volgens Amerikaansche gewoonte, van den Heer A. de Boer, te Nieuwer-Amstel. Op de algemeene vraag: wie moet zulke groote belangen bevorderen, antwoordde schrijver dezès: "Er bestaat een Landbouw-Commissie" reeds zeven jaren lang; maar niemand hoort er iets van; zij schijnt in slaap te zijn geraakt: voor ons land en
 1220 volk is het te hopen, dat de 7-jarige slaap geen honderdjarige moge worden, dat iemand en de heide en de commissie uit dien slaap doe ontwaken. Bijna niemand wist toen, dat bedoelde commissie bestond. En zij werd wakker, wierp zich woedend op den porder, maar 't schaadde hem niet. Geheel hervormd tot ons tegenwoordig Nederlandsen Landbouw-Comité, is het een
 1225 vereeniging geworden, waarop ons land en volk terecht trotsch is, dat, zooals het thans is samengesteld, vol krachtig leven als het thans is, recht heeft geraadpleegd te worden in alle zaken, die ook maar eenigszins betrekking hebben op land- en tuinbouw, boschcultuur, veeteelt en zuivelbereiding. Leve, bloeie en groei steeds meer het Nederlandse Landbouw-Comité.
 1230 Dit herboren Landbouw-Comité ontving de brochure Landontginning van den schrijver ter bespreking. In die eerste boosheid verwierp men natuurlijk wat hij zeide, ook omdat men toen te

1235 weten was gekomen wie het zeide, omdat men hem toen wel aandurfde. Toch vond Mr. C. J. Sickesz van de Cloeze daarin veel goeds, en op zijn voorstel zou men eens beproeven of heide werkelijk voordeelig te ontginnen was met de nieuwste hulpmiddelen der wetenschap. Geld, grond en werkkrachten stelde Z.Ed. beschikbaar, maar er werd geen gebruik van gemaakt, voor zoover mij bekend is. Wat het Comité het eerst deed, werd nog feller bestreden, dan wat ooit Ericus gezegd had.

1240 Een commissie-ontginning werd benoemd, en deze bracht een rapport uit, zeer gunstig omtrent Ericus' werk op het gebied van landbouw, veeteelt, enz., alleen ongunstig omtrent het ontginnen der slechtste soorten van heide, en vooral vernietigend omtrent de dorpsplannen. Juist in tijden van landbouwcrisis werden de laatste gevaarlijk geacht in een verschenen brochure van die commissie, welke echter slechts weinigen overtuigde.

1245 Ericus, want van hem is hier sprake, bestreed die brochure der commissie-ontginning zooals vroeger het rapport van het toen nog piepjonge Nederlandsch Landbouw-Comité, en het Nederlandsch Comité verklaarde reeds het vorige jaar op het Landhuishoudkundig Congres te Dordrecht (omstreeks dezen tijd gehouden), dat het een meeting zou beleggen, om Ericus' werk grondig te onderzoeken, en tevens dat van meer of minder gelukkige navolgers, ook den werkkring der vereenigingen, die tengevolge daarvan ontstonden en geheel of gedeeltelijk hetzelfde doel beoogen.

1250 Deze meeting is nu Woensdag gehouden en het onpartijdig verslag daarvan heeft men gelezen. Zeer dankbaar is schrijver dezès, dat men thans (nu de wetenschap voldingend bevestigd heeft, wat hij reeds voor een reeks van jaren mededeelde omtrent het aanbrenge van vruchtbaar makende bacteriën in den grond) niet meer strijdt tegen de wenschelijkheid en mogelijkheid van heide-ontginning.

1255 Zijn denkbeelden omtrent een stukje grond bij arbeiderswoningen en andere verstandige werkverschaffing op het vrije veld vinden algemeen navolging en worden steeds meer verwezenlijkt, zooals men op die meeting kon hooren. Zelfs neemt men zijn plannen over omtrent het geleidelijk doen ontstaan van dorpen, zooals te Hoenderloo en America.

1260 Alleen bestrijdt men nog het op Amerikaansche wijs stichten van dorpen, zooals de Heer A. de Boer dit voorstaat en gelijk dit door mij is overgenomen. Hierover nog een en ander in de volgende week, onder dezelfde rubriek Landontginning.

1265 Echter moet mij een warme betuiging van hulde en dank van het hart aan de mannen in wie ik mijn vijanden zag, die mijn beste vrienden blijken, en niet het minst aan den waardigen voorzitter en zeer vele leden van het Nederlandsch Landbouw-Comité. Veel, zeer veel heeft men gedaan en op uitstekende wijze. Geen strijd maar samenwerking. Slechte wedstrijd in ijver voor de goede zaak, voor het welzijn van volk, vaderland en Vorstenhuis. Dat zij en blijve zoo.

1270 ERICUS.

26 april 1897 **Land-ontginning en alles, wat daarop betrekking heeft.**
CCVII. *)

1275 *Tuingrondverhuring aan kleine luiden. "Qui s'excuse s' accuse" (antwoord aan den Oranjobond en aan den Heer Bruyn van Rozenburg).*

Ook de Oranjobond van Orde brengt "tuingrondverhuring aan kleine luiden" in praktijk, echter m. i. juist niet op de meest geschikte wijze. Waar van goed bewerkte en ontgonnen gronden slechts in één streek (zie bijlage I), n.l. op Noord-Beveland, 17 A. aan één persoon wordt verstrekt, anders hoogstens 10 A. en minstens 1 A., daar gaf de Oranjobond een volle H. A. aan een gezin. Hierop maakte ik reeds terstond de aanmerking, dat dit veel te veel was voor een werkman, die vast werk heeft, om in zijn vrijen tijd te ontginnen, en veel te weinig voor een kleinen pachter, die vee houdt en van zijn grond moet leven.

1280 Zeer op prijs stellende wat de Oranjobond wilde, gaf ik den volgenden raad: Geef eerst alleen grond ter ontginning (geen huis) aan hen, de te Apeldoorn wonen. Aan huizen was toen in Apeldoorn allermint gebrek, en een vereeniging mag met gegeven geld m. i. niet concurreeren met bouwondernemers, die geen subsidie genieten en die, als te Apeldoorn, voor werkelijk billijken prijs doelmatige woningen aan den werkman verschaffen. De meesten hadden zich dan bij den grond bepaald en de Oranjobond had slechts zeer weinig kosten gemaakt.

1290 Verder schreef ik: Men geeft een stuk grond van 1/10 HA. aan elk werkman, die het verlangt en half vooruitbetaalt met f5 (1 HA. kostte den Oranjobond f 100, dus 7.0 HA. of 100 M² f10). Hierbij schiet men voor: f4 hulpmeststoffen, voldoende voor dien grond, en de werkman zorgt, dat hij in den winter die hulpmeststoffen flink onderspit (kalk, thomasphosphaat en kainiet noemde ik). Eerst echter moet hij alle plaggen aan

1295

- hoopen zetten en laagsgewijze met kalk vermengen. Die hoopen zijn juist zijn beste spaarpotje. Zij vormen de zoo onmisbare teelaarde.
- 1300 Heeft iemand zijn grond goed ontgonnen, met of zonder hulp (die hij zelf betaalt), dan eerst mag hij daarop een huis bouwen naar eigen zin en lust, dus op zijn eigen grond, die eerst dan zijn eigendom wordt, tegen betaling van het voorschot van f4 voor hulpmeststoffen en van de laatste helft van den koopprijs van den grond... f5. Heeft hij geen geld, dan kan hij 't leenen.
- 1305 Zijn bewerkte en bemeste grond (behalve het bouwterrein voor zijn huis), geheel bepoot, beplant en bezaaid met veld- en tuinvruchten, is nu f50 waard, en ieder begrijpt, dat hij van dien grond niet gaat wegloopen. Hij wordt credietwaardig. Is hij timmerman of metselaar (en juist onder deze vakken heeft men de meeste werklozen) dan bouwt hij zelf zijn huis en verzoekt alleen, dat men hem de bouwmaterialen voorschiet. Dit doet de Bond à 3 pCt.
- 1310 Beoefent de werkman een ander vak, dan bouwt men hem een bescheiden, doch voldoende, nette woning voor pl. m. f400, type als men te America (Horst, Limburg) heeft. Dan alleen bestaat er kans, dat de bewoner eigenaar worde. De Bond, die op niets verdient en zijn administratiekosten van de talrijke giften, de kwartguldens b. v., betaalt, schiet die f400 voor à 3 pCt., zoodat de werkman f12 huur per jaar of 23 1/12 cent per week betaalt. Hij moet echter een gulden per week geven en betaalt dus in drie maanden, behalve de rente, f10 af op het voorgeschoten kapitaal of f40 in het eerste jaar, f41.20 in het tweede, enz., zoodat hij na uiterlijk 10 jaar eigenaar is van het huis, dat hij bovendien zelf onderhoudt. Wijs hij elders werk heeft en behalve zijn dag- of weekloon de voortbrengselen van zijn grond, zal hij, zooals in Noord-Brabant blijkt, allicht iets meer kunnen betalen, dan dien gulden en zoo soms in 4 à 5 jaar (ik ken één voorbeeld van 3 jaar) eigenaar zijn. Ook aan boerenarbeiders geeft men zoo grond.
- 1315 Blijkt 't, dat zulke grondwerkers lust en liefde hebben voor den landbouw en spaarzaam zijn, dan komen zij het eerst in aanmerking voor landbouwers in de te stichten heidedorpen. Hiermee wacht men echter, tot zij minstens f1000 bezitten, denkende aan het spreekwoord: "Beter een rijke knecht dan een arme baas." Ook kan men aan het bijeenbrengen van die som en aan hun werk zien of zij geschikt zijn op eigen wieken te drijven, want: eenmaal eigen boer geworden, mogen zij geen bijverdienste meer zoeken, zooals ik dit op de Erica-stichting zag.
- 1320 Zoo had de Oranjobond met al het geld, reeds door deze vereeniging ontvangen, al wel een dorp kunnen stichten. Immers: hij geeft niets, regelt slechts en schiet voor tegen behoorlijke rente.
- 1325 Voor heel pessimistisch sta ik niet bekend, maar toch waarschuwde ik er verder tegen, menschen, die misschien nooit f200 bijeen zagen, 't althans nooit hadden, die som als voorschot en in specie te geven voor meststoffen, enz. Mijn voorspelling kwam uit: de f200 waren verbruikt, geen cent was betaald, geen meststoffen waren aangekocht. Daardoor konden deze hulpmeststoffen niet worden ondergespit, doch moesten later worden ingeëgd, zooals de Heer B. v. R. zelf ook zegt.
- 1330 Kort daarna gaf men ½ H.A., maar week daarvan weer af. In *Sta Pal* kon men toen lezen, dat Ericus 1 H.A. te veel had geacht, doch dat nu zelfs ½ H.A. niet genoeg bleek. (Het grootste gedeelte van elke halve H.A. ligt nog onontgonnen.) Als men toch tot elken prijs gelijk wil hebben, vermoei ik mij niet met waarschuwen. Nu zegt de Heer Bruyn v. Rozenburg wel, dat men den overigen grond wou laten liggen, omdat die in waarde zou rijzen: alles goed en wel, doch zou die, deugdelijk ontgonnen, nu niet tweemaal zooveel waard geweest zijn? Geen heide zou men er reeds het volgende jaar meer gezien hebben. Ik wenschte: wat minder heide en wat meer geluk. Van werklieden, die aan alles gebrek hebben, maakt men geen speculanten in grond. Bovendien geeft dit aanleiding, dat men een werkelijk goede zaak bespot. Daartegen kwam ik op.
- 1335 Nu men ziet, dat 't zoo niet goed gaat, heeft men dit den Heer Bruyn van Rozenburg verweten, en wel zijn uitstekend stelsel, om, vooral op heide, de bebouwers zooveel mogelijk eigenaars van dien grond te doen worden. Had hij dit op bovenstaande proefondervindelijk uitstekend gebleken wijze aangepakt, geen huis gebouwd vóór men den grond, op de "huisplaats" na, geheel had ontgonnen en betaald, dan waren er zeker reeds eenigen geheel eigenaar en de Bond had bijna niets gekost. Van Brabant kan men in deze veel leeren.
- 1340 En nu over de wijze van ontginnen op dezen werkelijk zeer onvruchtbaren grond. De Heer B. v. R. schrijft in het nummer van 19 April, bl. 10:
- 1345 "In "Landontginning" CCV ('t nummer van 12 dezer) wordt door u iets gezegd over de bewerking van den grond op 't Hofveld, dat gij niet verantwoorden kunt, omdat het niet waar is."
- 1350 't Spijt mij, dat de Heer B. v. R. zoo boud spreekt, want nu blijft hem als man van

1365 eer, als oud-luitenant-kolonel, niets over dan zijn woorden terug te nemen en excuus te vragen, amende honorable te doen, en dat kan voor iemand van zijn leeftijd en zijn eervol verleden niet anders dan pijnlijk zijn.

De Heer B. v. R. vervolgt:
"Men heeft u – waarschijnlijk kwaadwillig – een leugen verteld; want wat gij van de grondbewerking op 't Hofveld geschreven hebt, kunt gij niet gezien hebben, omdat . . . het
1370 niet is gebeurd of geschied."

Al weer doet 't mij leed, te moeten constateeren, dat ik 't wel degelijk en ook goed gezien heb, tweemaal bij de aanvankelijke grondbewerking, en wat meer is: de Heer B. v. R. bevestigt het zelf, zooals wij zullen zien. Had hij goed gelezen, zijn stuk was
1375 niet geschreven en had hem veel verdriet bespaard.

De Heer B. v. R. schrijft aan mij:
"Gij schreeft n.l. dit:
"Eerst bemesting met kalk, kâiniet en thomasphosphaat, dan diepspitten of ploegen, den zwarten
1380 grond, hoe dood hoe zuur ook, niet onderspitten, zooals men o. a. op 't Hofveld deed."

Juist, en om dit, naar ik meende, heel duidelijk te maken, liet ik er op volgen in hetzelfde stuk:

"Die zwarte aarde wordt met kalk aan hoopen gezet: plaggen, kalk, plaggen, kalk, enz., en 2 à 3 maal dooreengewerkt. Na een jaar heeft men dan vruchtbare teelaarde en kunnen zelfs fijne
1385 tuinvruchten worden verbouwd. Als eerste gewas nooit iets anders dan peulvruchten. Waar soms klaver en andere peulvruchten eerst niet willen groeien, dringt men ze daartoe door het aanbrengen van de voor die vruchten noodige bacteriën: voor een groot stuk tuingrond een gewone wijnflesch vol. De barste heiden, dezen winter ontgonnen en bemest, en nu met klaver, erwten en boonen bezaaid, brengen nog dezen zomer, weinig later dan niet ontgonnen gronden, overvloedig vruchten voort voor mensch en vee en dekken dikwijls reeds het eerste jaar de
1390 onkosten".

Nu geven we het woord weer aan den Heer B. v. R., om zelf te vertellen, dat hij ongelijk heeft:

Laat ik hier even mogen herhalen hoe ik in '93-'94 werkte – na een ervaring van 33
1395 jaren. Ik liet drie spit diep "met de grup" werken. Daarbij werd zwarte grond OMGELEGD EN MET EEN SPIT GEDEKT.

Juist: de laatste zin zegt zeer duidelijk, ik ook zag, nl. dat men den zwarten grond, de heideplag, niet met kalk aan hoopen zette, om, na ontzuurd en verteerd te zijn, dien grond over de zaden te strooien, in plaats van die te harken.

1400 Die zwarte grond, een onmisbare voorwaarde om onder alle omstandigheden te slagen, werd "omgelegd en met een spit gedekt"; d. i. ondergespit, wel niet zeer diep, wat ik ook niet beweert, maar toch ondergespit. Hij had zelfs niet omgelegd mógen worden, dit reeds was te diep voor dien grond, en nog veel minder "met een spit gedekt." Dit is goed voor boscultuur doch niet voor land- en tuinbouw op stuifzand.

1405 Mag ik den Heer B. v. R beleefd verzoeken in het vervolg wat beter te lezen: door misverstand alleen greep hij naar de pen.

Met de betuiging van mijn bijzondere hoogachting voor den man, die meer wil dan hij kan volbrengen en wiens uittreden ik een onherstelbaar verlies acht voor den Oranjebond van Orde, eindig ik.

1410 ERICUS.

Zie *Het Nieuws van den Dag* van 19 April.

19 september 1897 **Amerika, 15 Juli.**

1415 Wanneer de reiziger voor 't eerst per spoor langs de lijn Rotterdam-Venlo door de Peelstreek stoomt, denkt hij onwillekeurig aan de bruingroene steppen van Rusland of aan de eentonige vlakten der Landes van Frankrijk. Ook hier is schier, zoo ver het oog reikt, geen boom, geen huis te ontdekken. Verbaasd kijkt hij op, als de trein stopt en hij den conducteur hoort roepen: "Amerika!" Hij steekt het hoofd buiten 't

1420 portier, en in de onmiddellijke nabijheid verrijzen een sierlijk kerkje, de pastoreele woning, een net schoollokaal en een groepje flinke huizen, 't Is een aangename oase te midden der eentonige Peel- en heidevlakte.

Nu zes jaren geleden was daar geen halte, geen kerk, geen pastorie. De vlottende Peelbevolking uit de verspreid liggende woningen kwam op Zon- en vierdagen in de bierlokalen samen, en de in 't zweet des aanschijs zuur verdiende penningen werden
1425 bij dans en spel door de keel gejaagd.

Krakeel en vechtpartijen on andere losbandigheden behoorden niet tot de zeldzaamheden.

Aan dien toestand moest een einde komen. Dat begreep de geestelijke en de wereldlijke
1430 overheid. Voor de zoo ver van kerk on school verwijderde bevolking moest gezorgd

- worden. De rijke gemeente Horst bouwde er een schoollokaal met onderwijzerswoning. Maar hierdoor was niet voorzien in het hoofd- en allernoodzakelijkste vereischte eener geordende samenleving. Er was kerk noch bedehuis, geen herder, die de verstrooide kudde samenhield.
- 1435 Een moedig, ijverig, jeugdig geestelijke, vol vertrouwen op den steun der hoogere geestelijkheid, met een onbepert vertrouwen op de hulp van Hem die de harten dor milde gevers bestiert, toog aan den arbeid. Den 26 April 1891 werd de eerw. heer Jeuken, die den 12 April 1867 tot priester was gewijd, als pastoor van de te stichten parochie Amerika, waar alles ontbrak, ingeleid.
- 1440 Ondanks de bergen van moeielijkheden, die moesten uit den weg geruimd worden, in weerwil van veler tegenstrevingen, spijt de vele bezwaren, die van menige zijde werden geopperd, toog de volijverige en onvermoeide priester aan het werk. Niets beoogende dan de glorie van God en het tijdelijk en geestelijk welzijn der aan zijn herderlijke zorgen toevertrouwde zielen, was hij dag en nacht werkzaam en doorreisde hij al de oorden van ons land, alom raad, hulp en ondersteuning inwinnende.
- 1445 Dank zij het gebed, den ijver, het beleid, de nooit rustende werkzaamheid en het vertrouwen op God, dank zij de edelmoedige offerwilligheid van Nederland's katholieken, ook aan gene zijde van den Moerdijk is iets tot stand gekomen, wat de stoutste verwachting overtreft.
- 1450 Als de milde gevers, de vrienden en begunstigers van den ijverigen pastoor Jeuken voorbij de nieuwe parochie stoomen, dan voorzeker mogen zij met voldoening op dat plekje, heerlijk in wording, nederzien in de overtuiging, dat door hun bijdragen iets goeds voor Kerk en Staat is tot stand gebracht.
- Het alleszins nette kerkgebouw en de ruime pastorie met tuin, boomgaard en kerkhof beslaan een oppervlakte van 1.20 H. A. Onmiddellijk daarachter is een ontgonnen terrein van 1.30 H. A. met 4 nette en gerieflijke tuinierswoningen. Daarenboven werden nog 4 H. A. heidegrond in vruchtbaren tuingrond herschapen, waar men dezelfde groenten teelt en met bijna hetzelfde succes als in het om zijn heerlijke tuinproducten zoo zeer geroemde en alom bekende Westland. Ook zijn er nog 3 H. A. bosschen aangelegd. En dat alles word tot stand gebracht in het korte tijdperk van zes jaren.
- 1455 Niet alleen van buiten is het kerkgebouw voltooid, maar ook inwendig ontbreekt schier niets, en de paramenten behoeven voor die van kerken van ouderen datum niet achter te staan.
- 1465 Een heerlijke Communiebank uit de ateliers *les Arts Saint Joseph* van de heeren Minderop en Spronkels te Rotterdam is in de laatste dagen het kerkmeubilair komen voltooien, 't Is een prachtig stuk uit zuivere, witte steen van Caen gebeeldhouwd, en met eene plaat van wit marmer afgedekt Zij is 4½ meter lang. Het midden vak stelt het laatste avondmaal voor. Uiterst fijn zijn de beelden afgewerkt, in alles is uitdrukking. Aan de rechterzijde bevinden zich in nissen tusschen gekleurde marmere colonnetten, met vergulde voetstukken en kapiteelen de H.H. Thomas van Aquine, Bonaventura en Aloysius van Gonzaga, aan de linkerzijde van de H.H. Clara, Theresia en Agnes, terwijl aan de uiteinden in de sluitvakken de zinnebeelden van het H. Sacrament des Altaars, de druiventrossen en tarwe-aren zijn uitgebeiteld, waarboven twee engelen in levende en biddende houding verrijzen. Het geheel maakt een zeer goeden indruk en is met zooveel zorg en nauwkeurigheid afgewerkt, dat deze communiebank zelfs in een monumentale kerk niet zou misplaatst zijn. Den makers zoo wel als den edelmoedigen schenkers komt een woord van lof en dank toe.
- 1470 Nog niet was deze sierlijke communiebank geplaatst, toen pastoor Jeuken de tijding ontving, dat Z. D. H. Mgr Boermans goedgevonden had zeerw. te verplaatsen naar de grootere parochie Helden. Dat de parochianen van Amerika, voor wie pastoor Jeuken alles was, zijn benoeming als een jobstijding ontvingen, zal niemand verbazen, die heeft gezien, wat hij in zes jaren tijd voor hen heeft tot stand gebracht, en hoe hij allen een vaderlijk hart toedraagt. Dat het den herder hard valt de hem dierbaar geworden stichting en zijn parochianen, die hem steeds zoo veel blijken van kinderlijke gehechtheid en volgzaamheid gaven, te moeten verlaten, zal niemand verbazen. En niets kan hem de scheiding verzachten, tenzij de overtuiging, dat hij, door de roepstem van zijn overheid te volgen, gehoor geeft aan de stem van God. Moge de ijverige en vrome herder in de volgzaamheid en aanhankelijkheid van zijn nieuwe parochianen een vergelding vinden voor het offer, dat hij brengt, en voor het vele en veelzijdige goed, door den weleerw. heer Jeuken elders tot stand gebracht.
- 1475 Zoeeven vernemen wij, dat de parochianen van Amerika als een klein bewijs van hun dankbaarheid voor al het goede en nuttige in zes jaren tijds tot stand gebracht, hem een prachtig bureau-ministre als aandenken hebben geschonken.
- 1480 Nog dient vermelding, dat het rectoraat Griendsveen door de ijverige bemoeiingen van pastoor Jeuken en de edelmoedige vrijgevigheid van de maatschappij Griendsveen in

Naspeuringen van Paul Theelen: Heideontginning in America

deze zes jaren tot stand kwam.

- 1500 15 september 1908 De zeereerw. heer J. Jeuken, pastoor te Helden, die sedert een 14-tal dagen ziek is, is van den HH. Sacramenten der stervenden voorzien.
- 1505 17 september 1908 Maandag den 14n dezer overleed in den namiddag te Helden, voorzien van het HH. Sacramenten der Stervenden, de zeereerwaarde heer Joannes Jeuken. Z.E. bereikte den leeftijd van 57 jaren, was achtereenvolgens kapelaan te Meijel, rector te Castenraij, stichtte een nieuwe parochie "America" en werd den 1en juli 1897 benoemd tot pastoor te Helden, alwaar hij Maandag, na eene ziekte van slechts enkele dagen, zacht en kalm, na een moeitevol werkzaam leven vol toewijding in den Heer ontsliep. Hij werd geboren te Nunhem in 1851.
- 1510 21 september 1908 **HELDEN, 20 Sept.** [begrafenis van pastoor Jeuken]
Vrijdagochtend werd ter aarde besteld het lijk van den Z.E. heer J. Jeuken, in leven pastoor dezer parochie.
Het stoffelijk overschot van Z.E. werd door de plaatselijke vereenigingen met
- 1515 omfloerste vaandels en tal van eerw. heeren geestelijken, aan de pastorie afgehaald en kerkwaarts begeleid. In de parochiekerk droeg de H.E. heer deken Van Horst eene Requiem-Mis op; na de H. Mis schetste Z. H. E. het verdienstelijke leven van de overledene. Aan de geopende groeve wijdde burgemeester Janssen enkele waardeerende woorden aan de nagedachtenis van pastoor Jeuken, den vriend der armen, den stichter van patronaatsgebouw.
- 1520 Een der familieleden dankte voor de eer den overledene bewezen.
De muziekvereeniging "St. Cecilia" speelde onder het sluiten der groeve, het indrukwekkende "Prière" van Kreuzer.

Personenregister

Heer Samuelson, te Marieberg, in Vermland.....	1
heeren Turing en Robinson, de Britsche consuls.....	1
directeur Schellings.....	2
Van der Zwaag, te Wolvega.....	2
Heer Löhnis, onze geachte inspecteur M. O.....	3
Jozef en Eduard van der Griendt.....	3
eene familie Van der Heide.....	3
Hendrikus Tiele, landbouwer vlak bij de halte.....	5
"Izaäk van den Dam" volgens Justus van Maurik.....	5
heeren Mansholdt.....	5
ijverigen pastoor J. Jeuken.....	6
Bertel's goudmijn.....	7
Heer J. Baron (Ericus).....	9
Voorzitter, den Heer Lalleman.....	9
Heer Salentijn, landbouwer te Sloterdijk.....	10
vader Cats.....	14
Perrette met haren melkpot.....	15
hoofd der school.....	15
duitsche hoofdopzichter.....	16
hotel Gerritzen.....	18
Heer A. de Boer, te Nieuwer-Amstel.....	19
Mr. C. J. Sickesz van de Cloeze.....	20
Heer Bruyn v. Rozenburg.....	21
heeren Minderop en Spronkels te Rotterdam.....	23
Z. D. H. Mgr Boermans.....	23
burgemeester Janssen.....	24